

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

לחצו על התמונה והארת: yoelf@asiatec.co.il
שירותי הקלדה ועיבוד ב'מכון התורני'
רחוב האומן 27 ירושלים: 0533194867

דברי תורה

וזאת הברכה - תשפ"ז | גליון 205 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

שכתב המהר"ל, והענין בזה כי כל כוחות העולם הזה נתונים תחת רשותו של יעקב אבינו, וזהו גדר אני אלוה בתחתונים, שאמר יעקב אבינו.

והנה גם משה רבינו נקרא בשם אלקים, אלא שנקרא בשם 'איש האלקים', וצריך ביאור בהגדרה זו, וכתב רבינו בחיי (בריש פרשת וזאת הברכה), 'אמר ר' יהודה בר סימון למה נקרא 'איש האלקים' מה האיש הזה אם מבקש להפר נדרי אשתו מיפר ואם מבקש מקיים שנאמר "אִישׁוֹהוּ יְקִימוּ וְאִישׁוֹהוּ יִפְרְנוּ" (במדבר ל, יד), כך משה כביכול אמר לו להקדוש ברוך הוא "קוּמָה ה' "שׁוּבָה ה' " (במדבר י, לה-לו). והדברים מפליאים, שהנה פירש לשון איש האלקים כביכול אדוני האלקים, והוא פלאי.

ואשר נראה, דהנה כאשר עלה משה למרום טענו המלאכים לפני הקדוש ברוך הוא 'חמודה גנוזה וכו' אתה מבקש ליתנה לבשר ודם וכו', תנה הודך על השמים' (שבת פח, ב), וכבר ביארו דאם משה מקבל התורה, הרי נלקחת בזה התורה מן השמים, והיינו דמשה נעשה בעלים על התורה, ומאז שקיבל משה התורה היא נעשית שלו - ו"לא בשמים היא" (עירובין נה, א), וכל הבעלות על התורה וההכרעה בה אינה אלא ביד מקבלי התורה שיסודם הוא משה רבינו - "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי" (מלאכי ג, כב) ומקבלת התורה נקראת התורה 'תורת משה', וכמבואר ענין זה באר היטב (כבא מציעא נט, ב) בפלוגתת רבי אליעזר הגדול עם חביריו, ובדברי ר' יהושע בן חנניא שם - "לא בשמים היא", והדברים עתיקין.

וזוהי אם כן בעלות משה רבינו כביכול על הקדוש ברוך הוא - בעלות על התורה, ו"קודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא" (זוהר חלק ג אחרי מות דף עג.), ואם כן גדר שם אלקים שיש למשה רבינו, הוא גדר אלקות על החלק השמימי, על התורה, שהיא חד עם קודשא בריך הוא, על מלאכים ושרפי מעלה, כי ההכרעות שהיו צריכים לבא מלמעלה - "תנה הודך על השמים", אותה תורה שהיתה גנוזה בשמים, עליה נעשה משה רבינו בגדר אלקים.

זוהי תשובתו אל יעקב אבינו - 'אתה נפגשת עם המלאך בפירבורין שלך' (דברים רבה פרשה יא סימן יג), היינו בעולם הזה, ששם הוא גדר אל דיעקב אבינו, אבל משה רבינו ניצח את המלאכים בגדר אל בעליונים - בפירבורין שלהן, וזוהי עליונותו של משה רבינו גם על יעקב אבינו.

והנה גדר ברכותיו של יעקב הם התפשטות וריבוי בגדר העולם הזה, שענין זה הוא כוחו של יעקב - כח אל בעולם הזה, אבל ברכותיו של משה רבינו הם ברכות בגדר עולם העליון, ברכות הנובעות מעצמותה של תורה, שעליה משה רבינו הוא בגדר אלקים.

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ" (דברים לג, א).

משה - איש האלקים

יש לעיין בתואר 'איש האלקים' דנכתר בו משה, וגם מה הענין להכתב דוקא כאן את משה בתואר זה - 'איש האלקים'.

אמרו חז"ל בדברים רבה (פרשה יא אות ג): זהו שאמר הכתוב "רְבוֹת פָּנוֹת עָשׂוּ חֵיל וְאֵת עָלִית עַל כָּלָנָה" (משלי לא, כט), מהו "ואת עלית על כולנה", מדבר במשה על שנתעלה יותר מן הכל, כיצד, יעקב אומר למשה אני גדול ממך שנפגשתי עם המלאך ונצחתי אותו, אומר לו משה, אתה נפגשת עם המלאך בפירבורין שלך, ואני עולה אצלך בפירבורין שלהן, והן מתייראין ממני, מנין שנאמר "מִלְכֵי צָבָאוֹת יִדְּדוּן יִדְּדוּן" וגו' (תהלים סח, יג), לפיכך אמר שלמה "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה", אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ונתעלה מן הכל הוא יברך את ישראל, "וזאת הברכה".

הנה אצל יעקב אבינו כתיב (בראשית לג, כ) "וַיֵּצֵב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל", ופירש רש"י 'ורבותינו דרשו שהקדוש ברוך הוא קראו ליעקב אל' (עיין מגילה יח, א). ובבראשית רבה (פרשה עט אות ח) 'אמר ר"ל ויקרא לו אל אלקי ישראל', אמר [היינו יעקב] אתה אלוה בעליונים, ואני אלוה בתחתונים.

ועיין ב"גור אריה" על רש"י (בראשית שם) שכתב, 'ויש לך להבין גם כן למה קרא הקדוש ברוך הוא ליעקב - אל שהוא אלוה בתחתונים, כי העולם התחתון נתן הקדוש ברוך הוא לבני אדם וכו' ואלו האומות נתן הקדוש ברוך הוא תחת ישראל וכו' ואין ספק כי הם עליונים על כל האומות, וכל האומות תחת רשותם וממשלתם בעשותם רצון בוראם, ומקודשים ומובדלים מכלל כל הנמצאים, ויעקב יצא ממנו האומה הישראלית שנקרא ישראל על שמו והוא סיבה להם, ולפיכך אמר הכתוב "ויקרא לו אל אלקי ישראל" שהקדוש ברוך הוא קראו אל בתחתונים שכל התחתונים תחת רשותו וכו', עיין שם.

וזהו אם כן גדר נצחוננו של יעקב אבינו על המלאך, משום דגדרו של יעקב הוא אל בתחתונים, ואלקים פירושו בעל היכולת ובעל הכח, וכאשר בא המלאך בגבולו של יעקב, פשיטא שלא יהיה בכוחו לעמוד כנגד יעקב, ואף שהמלאך בא לייצג איזה שהוא כח שיש כאן בתחתונים, והיינו כוחו של עשו, שהרי היה מלאך זה שרו של עשו, מכל מקום כוחו זה של עשו הרי נתון תחת רשותו וממשלתו של יעקב, וכמו

ואשר על כן פתיחת ברכותיו של משה רבינו היתה ענין מתן תורה - "ה' מְסִינִי בָּא" וגו' (דברים לג, ב), והיינו שבא משה להקדים את כח הברכה ידידיה, והיא כח התורה, ומכח תורה זו גדרו של משה ושמך הוא - איש האלקים, וכל זה נמסר בתורה כהקדמה לברכותיו של משה.

ויעויין במדרש תנחומא (פרשת ויחי אות טז, הובא בילקוט שמעוני שם) על הכתוב בפרשת בסיום ברכותיו של יעקב אבינו ויחי (בראשית מט, כח) "וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם", 'זאת' אין כתיב כאן אלא "וזאת", אמר, עתיד אדם כיוצא בי לברך אתכם, וממקום שפסקתי הוא מברך אתכם שנאמר "וזאת אשר דבר להם אביהם", וכיון שעמד משה פתח להם "וזאת הברכה" מהיכן שפסק להם אביהם, עיין שם.

והן הן הדברים, שברכותו של יעקב מוגבלת בתחתונים בעולם הזה, וממקום שפסק מתחלת ברכתו של משה רבינו, שהיא מתפשטת מעולם הזה לעולם העליון, ברכות התורה מעל, ומפורש בתנחומא (שם) 'אמר להם אומר אני לכם אימתי מגיעות לכם הברכות האלו משעה שתקבלו את התורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה', עיין שם.

ונראה דנקבעה קריאתה של פרשה זו - וזאת הברכה ביום שמחת תורה, לא זו בלבד שבה מסיימים התורה, אלא משום שבפרשה זו מתגלית כח שייכותנו אל התורה, שייכות של בעלות על התורה, בעלות המתבטאת כבעלות על העליונים והתחתונים, והברכה הנובעת מכת התורה, היא ברכה שאינה מוגבלת כלל וכלל, היא ברכה בגדר של איש האלקים, ברכה המתפשטת מכל העולמות אל כל העולמות, ומכאן השמחה העצומה שיש לנו עם התורה - ובתורה, ודו"ק.

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ" (דברים לג, א).

הברכות הללו אימתי מגיעות אתכם, משעה שתקבלו את התורה מפרש הרמב"ן (לג, א) וז"ל: "... 'זאת הברכה', הוא שאמר דוד (תהלים קיט, נו) "זֹאת הָיְתָה לִי כִּי פָקַדְיָךְ נִצְרָתִי" ... כיון שעמד משה רבינו פתח להם ב"וזאת הברכה" ... אמר להם, הברכות הללו אימתי מגיעות אתכם, משעה שתקבלו את התורה, שכתוב בה "וזאת התורה" וגו', כי המלה, הזאת, תרמוז לברכה שהיא התורה, והיא הברית דכתיב (בראשית יז, י) "זאת בריתי" ...

'תדעו שהברכה תלויה בקיום התורה'
בספר "פתוחי חותם" כתב וז"ל: 'אי נמי "וזאת הברכה" גימטריא "זו היא התורה", אמר להם, הזהירו בעסק התורה כראוי כי היא חייכם ואורך ימיכם, והיא, עיקר התדבקותכם עם קב"ה ושכינתה, ולפיכך אמר להם תדעו, שהברכה תלויה בקיום התורה, כשתהיו מחזיקים בה, ואין אתם גרפים ממנה, זהו עיקר ברכתכם, ואמר להם, דעו מעלת התורה וכמה היא חביבה אצל הקב"ה, וכמה נפלאות ונוראות עשה לכם בנתינתה להראות לכם חבתה, כמה היא חביבה בעיניו, ולזה סמך מיד הפסוקים שאחרי זה, מדברים בענין נתינתה,

וזהו שאמר אחרי זה, "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא וְזֶרַח מְשַׁעִיר לְמוֹ, הוֹפִיעַ מִהֵר פָּאֶרְךָ וְאַתָּה מְרַכֶּבֶת קֶדֶשׁ מִימִינוֹ אֲשֶׁדֶת לְמוֹ", בא להודיע להם, החבה שחבב הקב"ה אותם מכל העמים, ונתן להם תורה הקדושה'.

אם נזקקת לברכתה של תורה אף אני מברך אותך
במדרש רבה (ח, ב) מובא: "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת" (דברים ל, יא), ד"א אמר הקב"ה אם נזקקת לברכתה של תורה, אף אני מברך אותך שנאמר (שמות כ, כא) "בְּכָל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֵּיר אֶת שְׁמִי" וגו', ד"א רבנן אמרי אמר הקב"ה אם ברכת את התורה, לעצמך אתה מברך, מנין שנאמר (משלי ט, יא) "כִּי בִי יִרְבּוּ יְמֵיךָ וְיוֹסִיפוּ לָךְ שָׁנוֹת חַיִּים".

כי באמצעות התורה ישתנו למעלה מכל האומות שאינם בני תורה
"אור החיים" הק' בפרשת כי תבוא, ביאר הברכות בפסוקים (כח, א-ח), על העוסק בתורה, וז"ל: 'כנגד תלמוד תורה, יעד ברכת "וַיִּנְתְּנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עֲלֶיךָ וְגו'" וְכֵן עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכּוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגָךְ, ופירש הכתוב, שזה יהיה כנגד שכר "אִם שְׁמוֹעַ" וגו', במה שגמר אומר "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ", הרי שיעוד זה הוא כנגד שכר תלמוד תורה, והוא גם מכוון אליו, כי באמצעות התורה ישתנו למעלה מכל האומות שאינם בני תורה, ... אומרו "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר" וגו', על דרך אומרים ז"ל (ע"ז יט, ב), דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים, כל העוסק בתלמיד תורה נכסיו מוצלחים". ואומרו "בְּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ", צא ולמד מעובד אדום הגיתי אשר נכנס אצלו ארון התורה (ש"ב ו, יא) מה עצמו פרי בטנו בזמן מועט...". ואומרו "בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ", שתהיה יציאתו מן העולם בלא חטא וכו', וזה יהיה באמצעות תלמוד תורה שתגין עליו מהחטא'.

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה
המשנה באבות (פ"ו מ"ב) אומרת "חֲרוֹת עַל הַלָּחֶת", אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. ובגמרא במסכת עירובין (נד, א) מובא 'רב אחא בר יעקב אמר אין כל אומה ולשון שולטת בהן שנאמר חרות אל תיקרי חרות אלא חירות'.

תורת חיים
ובמדרש רבה (י, א) מובא וז"ל: 'רבנן אמרי מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא אחד מאבריו, הטה אונך לתורה ואת נוחל חיים מנין שנאמר (ישעיהו נה), "הֵטוּ אֲזָנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שְׁמְעוּ וְתָחִי נַפְשְׁכֶם". וכן במדרש רבה (ח, ד) [ד"ש"ה (משלי ד, כב)] "כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם" וגו', א"ר חייא ... דכתיב (משלי ג, ח) "רְפָאוֹת תִּהְיֶה לְשִׁרְךָ וְשִׁקּוֹי לְעֶצְמוֹתֶיךָ". ד"א "כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם", למי שמוציאן מפיו'.

אין לך דבר המחליש כח הסיטרא אחרא כי אם עסק התורה
הרמח"ל בספר "דרך עץ החיים" כתב וז"ל: 'כי אין תרופה למכותינו כי אם בעסק התורה, כי אין לך דבר המחליש כח

הסיטרא אחרא כי אם עסק התורה... הרי תדע ותבין שכל הקבלות שנתתי לך עד הנה הן אמת, ולימוד תורתנו, ליצר הרע ולסיטרא אחרא הוא סם המוות, ולאחינו בית ישראל הוא סם חיים'.

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ (דברים לג, א).

"איש האלקים". כתב ב"אור החיים" הק', שנתכוון במאמר זה להעיד עליו כי כל התעצמו במידות הטובות הידועות לו לא היו אלא לצד יראתו מאלוקיו. לא שהיה טבעו מסייעו אל הדבר וכו'. והן האיש משה יש מקום לחשוב שהיה עניו מטבעו והיה בכולן מטבעו, לזה העידה התורה עליו שכל התעצמותו ותגבורתו הרמוז בתיבת "איש" היה לצד "האלוקים" היה ירא, והוא אומר איש האלקים.

וכיסוד דבריו, ידוע מה שהביא בפירוש "תפארת ישראל" סוף מסכת קידושין (פ"ד מ"ד) מעשה במלך ערבי אחד ששלח לצייר את פני משה רבנו איש האלקים ושאל את חכמיו לידע תכונות אותו איש, והשיבוהו החכמים דע כי זה האיש הוא רע מעללים בכל החסרונות שבעולם שיגנו נפש אדם המעלה, והמלך תמה מאד למשמע הדברים ובא לפני משה רבנו עצמו לשאלו האם נכונים דברי חכמיו, והשיבו משה כי האמת אתם כי אני בכח אמיץ הנה התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותם, עד אשר קניתי לי הפוכם לטבע שני, ולכן ובעבור זה יקרתי והתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת, ע"כ, ואמנם שהרבה מפקפקים על סיפור הדברים ההם [וכעין סיפור זה הובא בשיטמ"ק נדרים (לב, ב)], אבל יסוד הדבר איתא גם בספר "נוצר חסד" על מסכת אבות (פ"ג משנה ט"ו), ובספר "אור פני משה" פ' חוקת, שכולם נקטו שמה רבינו לא היה בטבעו איש האלקים רק עבד על תכונותיו ועל טבעיו, וכן מפורש בילקוט שמעוני פ' בהעלותך (רמז תשל"ט) וז"ל: **כתיב "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד"** (במדבר יב, ג) **וכתיב "וְהָיָה קִמְתָּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים"** (במדבר לב, יד) הוי קשה היה אלא שהיה שולט ביצרו, ע"כ.

(משחת שמן)

הרחבת הענין מתוך ספר "פני מלך"

כתיב "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד" וכו' (במדבר יב, ג).

איתא בילקוט שמעוני (רמז תשל"ט): **כתיב והאיש משה ענו מאד וכתיב "וְהָיָה קִמְתָּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים"** (במדבר לב, יד) - הוי, קשה היה אלא שהיה שולט ביצרו.

והדברים ממש כמדורש פליאה המה, מה הסתירה בין "האיש משה ענו מאד" לבין אמירתו לבני גד ובני ראובן "קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים", ומהו התירוץ על סתירה זו.

ונראה ע"פ מה דאיתא בתנחומא דטען הקב"ה כלפי משה דהיאך אמר כלפי בני גד ובני ראובן "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים" - ואברהם ויצחק ויעקב חטאים היו, שאמרת לבניהם כך?

כלומר, האמירה זו כלפיהם, בעצם אומרת שאבותיהם הם חטאים, ולכך טוען כלפיו הקב"ה וכי אברהם יצחק ויעקב שהם אבותיהם של בני גד ובני ראובן, וכי הם חטאים היו? ומעתה דבאמירה זו כלל את אבות האומה תחת שם זה של "חטאים" א"כ הרי גם כלל את עצמו תחת שם זה, וזהו ששואלים חז"ל, מצד אחד משה רבינו בעצמו כותב בתורה שהוא בבחינת "ענו מאד" ומצד שני הוא בעצמו מכליל את עצמו תחת שם "חטאים", היתכן? זוהי שאלת המדרש.

ותשובת חז"ל היא 'הוי, קשה היה אלא שהיה שולט ביצרו', כלומר אכן כן, משה מכליל את עצמו תחת שם "חטאים" משום שידע את עצמו כאדם קשה, אלא שבעבודה מוסריית שיפר את מדותיו עד שהיה ל"ענו מאד".

מעתה דמצאנו שחז"ל אומרים על משה רבינו שביסודו היה אדם קשה, שוב יוסרו הטענות מעל בעל ה"תפארת ישראל", על דבריו בסוף מסכת קידושין.

נביא בזה את דבריו בשלימותם ואת אשר טענו כלפיו, ונראה וניווכח שדבריו נכוחים ושלמים.

וז"ל: **'שכשהוציא משרע"ה את ישראל ממצרים שמעו עמים ירגזון, ויתמהו מאד על זה האיש משה כי על ידו נעשו כל הגבורות והנפלאות האלו.**

ולכן התעורר מלך ערבי אחד וישלח צייר מובחר לצייר תמונת המנהיג הגדול הזה ולהביאו אליו, וילך הצייר ויציר תמונתו ויביאהו לפני המלך, וישלח שוב המלך ויביא ויאסף יחדיו כל חכמי חרשים אשר לו וישאל להם לשפוט על פי פרצוף פניו של משה כפי המצוייר לדעת תכונות טבעו ומדותיו, ובמה כוחו גדול.

וישיבו כל החכמים יחדיו אל המלך ואמר, אם נשפוט על פי ציור קלסתר פניו של האיש הזה המפורסם לגדול נאמר לאדונינו כי הוא רע מעללים בגאות וחדת הממון ובשרירות הלב ובכל חסרונות שבעולם... ויקצוף המלך מאד... הלא בכל אלה שמעתי מכל עבר ופינה בהיפך מזה... ויתנצלו... הצייר אמר אני ציירתי כהוגן והחכמים שגו בדיעתם, והחכמים גללו כל החסרון על הצייר... והמלך אשר נכסף לדעת מי משניהם יצדק ונסע ברכבו ובפרשו ויבוא אל תוך מחנה ישראל, ובכואו וישא עיניו וירא את משה איש האלקים מרחוק וימהר ויקח את הציור מתוך חצנו ויבט והנהו כתמונתו וכצלמו כאשר צייר הצייר... ויתמה עד מאד וילך ויבוא בעצמו אל אהל איש האלקים ויכרע וישתחוה לאביו ויספר למשה כל הדברים האלה אשר נעשו, ויאמר עוד... הנה קודם ראיתי פניך פני אלקים אמרתי אך אולי הצייר שגה במלאכתו לבעבור חכמי מפורסמים לבקיאים מאד בחכמת הפיזיאנאמי ואין דוגמתם, אך עתה אחרי ראיתי כי תמונתך מכוונת אל הציור אשר הביא הצייר לא נותר בי נשמה רק לומר כי חכמי בגדו בי... ויען משה איש האלקים ויאמר, לא כן, גם הצייר, גם חכמך נפלאים הם בדיעתם וחכמתם, אולם דע לך כי לולי הייתי בטבע באמת כפי ששמעת ממדותי, לא טוב אנכי מבול עץ יבש, כי גם ממנו נמנעו ונחסכו כל חסרונות האדם.. אמנם כן ידידי, לא אבוש לומר לך כי כל החסרונות אשר שפטו עלי חכמך, כולם קשורים בי בטבע, ואפשר עוד

יותר מאשר שפטו חכמך, ואני בכח אמיץ הנה התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותם עד אשר קניתי לי היפוכם לטבע שני, ולכן ובעבור זה יקרתי והתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת.

והנה כל דברי ה"תפארת ישראל" הללו, מתומצתים במילים הקצרות שבילקוט 'הוי, קשה היה אלא שהיה שולט ביצרו'. בטבעו, קשה היה, אך בעבודתו המוסרית ובשליטתו ביצרו הגביה עד לשמי רום.

והנה בקונטרס "כליל תפארת" להמגיד מוילקומיר טען כנגד סיפור מעשה זה דאך יכלו הצייר והמלך ליכנס פנימה אל תוך מחנה לוייה אשר שם היה משה, והלא הענן היה מקיף ומכסה ואיך אפשר שנכנסו שם מבעד לענני הכבוד?

ונראה דהא לא קשיא, וזאת ע"פ דברי הילקוט שמעוני בפרשה זו (בהעלותך רמז תשלז) "וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבַת הָאֹהֶל" (במדבר יא, כד) - באהל הדברות שהוא חוץ מן המחנה. שני אהלים עשו, אהל לעבודה ואהל לדברות, וכמדת הפנימי כך היה החיצון, והלויים היו משמשין זה וזה בעגלות.. וכן ארכו שלשים אמה על רוחב עשר כפנימי, שכן אתה מוצא ויאסוף שבעים איש ומזקני העם ויעמד אותם סביבות האהל, העמידן ל' בצפון ול' בדרום ועשרה במזרח ומשה כנגדן במערב ואחד היה עומד בתוך אמה'.

הנה מפורש דהיה זה אהל מחוץ למחנה, וזהו שאומר הכתוב בפרשת כי תשא "וּמַשֶּׁה יָקַח אֶת הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמִּחָנֶה הַרְחֵק מִן הַמִּחָנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד" וכו' (שמות לג, ז), ומאחר והיה חוץ למחנה, לא יפלא היאך יכלו המלך והצייר לבא שמה ולראות פני משה.

שאלה נוספת המוצגת כנגד מעשה זה היא המובאת בספר "אור פני משה", וטענתו היא דהיאך יתכן דמי שהתורה מעידתו כ"ענו מאוד" יבוא ויתאר את מעלותיו ואת עבודת המדות שלו?

ובאמת דלאו פליאה היא כלל, ואדרבה, רק מי שהתורה מעידה בו כך, והיא עצמו כותב כן בתורה על עצמו, לגביו ענוה אינה איזו מעלת שבח שיש להצניעה, לגביו ענוה היא כמו יד, כמו רגל, כמו חלק אינטגרלי ממנו, ומאחר וכן היא, אם כן לא יפלא על אדם המציין את עובדת היות לו יד או רגל, וכך לא יפלא למשה מלהודיע ענוותו או את עבודתו המוסרית.

ומקור נפלא לדבר נמצא בלשון הילקוט שמעוני (איו"ב יז) "וַיֵּאָחֶז צִדִּיק דְּרָכּוֹ" - בשעה שהכעיסו המרגלים הקב"ה, אמר משה רבש"ע תפוס דרכך תפוס אומנותך שכל הצדיקים תפסו אומנותם, אברהם תפס את המילה, יצחק את התפילה, יעקב את האמת.. משה את הענוה, והאיש משה ענו מאוד, אהרן את השלום.. אף אתה תפוס אומנותך.. אל רחום וחנון" וכו'.

עומד משה ומפציר בקב"ה שיראה איך הוא תפס אומנותו, את הענוה. כאן למדנו איך תפס משה את ענוותו, ומעתה וכי שייך לתמוה על משה בדבריו אל המלך.

טענה נוספת מתבססת על האמור בלידת משה "וַיִּתְּרָא אֹתוֹ פִּי טוֹב הוּא" (שמות ב, ב), ומה שאמרו חז"ל בזה דנתמלא הבית אורה, ובפרקי דר"א איתא ד'ראו אבותיו של משה

תארו של משה כמלאך אלקים', ובפירוש הטור כתב ד"טוב היינו יפה, וא"כ אם יפה היה, אזי איך קבעוהו החכמים הערביים לרע לפי תואר פניו? וראיתי בספר זכר יהוסף להגאון רבי יוסף זכריה שטרן זצ"ל אב"ד שאוולי שבחלק תהלוכות האגדות שבספרו (פ"ט, ה) מביא טענה זו מהמגיד ר' יצחק דוד מוילקומיר שדימה סיפור זה שבתפא"י לכפירה, והגאון רבי יוסף זכריה כותב דבעל המאמר אך אחז בדרך מליצה כאילו היה העניו בפועל אך מטרתו אחת היא להראות שבקדושתו הכניע כוחותיו החומריים והראנו בזאת שאפשר להגיע למדריגה גבוהה גם אם לא נולדים עמה בטבע.

ובאמת שאין צריך לומר דאך מליצה היא, והא שנולד משה יפה, אין מזה כל סתירה לכך שראו החכמים ע"פ תואר פניו דתכונתו הבסיסית - המולדת רעה היא, דהלא אין בין יפי המראה ולבין התכונות המובעות דרך תוי הפנים ולא כלום, אפשר אדם שתוארו רע ואינו נאה כלל ומביני חכמת הפרצוף יזהו דרך פניו תכונות מפליגות בשבח, וגם אפשר להיפך דאדם יפה ביותר ויהיו תכונותיו תכונות קלון, לא היופי הכללי הוא המייצג את התכונות אלא פרטי פרטים המרכיבים את תואר הפנים וכדאיתא בזוה"ק (יתרו עה, א) עה"פ שאומר יתרו למשה "וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חָיִל יִרְאֵי אֱלֹקִים אֲנָשִׁי אֲמֵת" וכו' וז"ל הזוהר: 'תבחר' לא כתיב אלא "תחזה", לפום חיזו דעייניו, במאי? בדיוקנא דבר נש.. בשער.. במצח.. באנפין.. בעיינין.. בשפון.. בידיו בשרטוטיהון, ע"כ, כל פרט ופרט מתואר הפנים מגלה על תכונה, השיער, המצח, העיניים השפתיים וכו'.

ובאמת ראה שם בזוה"ק דמשה רבינו לא שמע בזאת ליתרו, ולא בחר על דרך זו את הדיינים אלא ברוח הקודש ידע ובחר, ואפשר שדוקא הוא ידע שלא לבחור ע"פ ידיעת הפרצוף, שהרי הוא עצמו אם יהא נשפט ע"פ תואר פניו הלא היה מוכרע לרעה, וא"כ איך יכריע מי מישראל לרעה ע"פ פניו כאשר אפשר ואותו אחד היפך מדותיו ושיפור תכונותיו.

כמה מתאימים לזה דבריו של הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל ב"פחד יצחק" (אגרות וכתבים אגרת קבח) וז"ל 'רעה חולה היא אצלינו שכאשר מתעסקים אנו בצדדי השלימות של גדולינו, הננו מטפלים בסיכום האחרון של מעלתם, מספרים אנו על דרכי השלימות שלהם, בשעה שאנחנו מדלגים על המאבק הפנימי שהתחולל בנפשם, הרושם של שיחתינו על הגדולים מתקבל כאילו יצאו מתחת יד היוצר בקומתם ובצביונם. הכל משוחחים מתפעלים ומרימים על נס את טהרת הלשון של בעל החפץ חיים זצ"ל, אבל מי יודע מן כל המלחמות, המאבקים, המכשולים, הנפילות והנסיגות לאחור שמצא החפץ חיים בדרך המלחמה שלו עם יצרו הרע, משל אחד מני אלף.. אל תצייר לעצמך גדולים שהם ויצרם הטוב בבחינת חד הוא, לעומת זאת צייר בנפשך גדלותם של גדולי עולם באותיות של מלחמה נוראה עם כל הנשיות השפלות והנמוכות. ובזמן שהינך מרגיש בקרבך סערת היצר, דע לך שבזה הנך מדתמה אל הגדולים הרבה יותר מאשר בשעה שאתה נמצא במנוחה שלימה שאתה רוצה בה'.

הנה חשף לעינינו ה"פחד יצחק" את מלחמת החפץ חיים ביצור הרע כפי שחשפו לעינינו חז"ל את מלחמת משה רבינו בנטייתו הרעות, חשיפות אלו מקרבות אותנו אל גדלותם ולא מרחיקות חלילה.

אף חז"ל לא רצו לראות במשה מלאך, אלא אדרבה, כשחיפשו מקור למשה מן התורה, אמרו בגמ' (חולין קלט, ב) 'משה מן התורה מנין, "בְּשֵׁגֶם הוּא בְּשָׂר" (בראשית ו, ג), וכמבואר גם במדרש (ב"ר פכ"ו) ד"בשגם" בגימטריא "משה", דוקא פסוק זה המורה על משה רבינו כבשר ודם הוא הפסוק של משה בתורה. לא את "מלאכיותו" מלמדת לנו התורה אלא את "בשריותו", גם הוא בשר, ובכוחות של בשר ודם הפך עצמו מבשר למלאך, זהו משה, זהו כוחו של אדם.

שוב לאחר שהועמדו דברי ה"תפארת ישראל" על מכונם, נראה לבאר בזה מה דאיתא במדרש (שמו"ר כח, א) על אותה שעה שעלה משה ליטול את התורה, 'באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם', ומדוע אין די בקלסטרו של משה בעצמו?

ולהמבואר י"ל דקלסטרו של משה היה כשל אדם רע וקשה, ולכך רצו לפגוע בו דאין ראוי לו לקבל התורה, לכך עשה לו הקב"ה קלסטרו כשל אברהם, אף אברהם בא מתרח, נולד מתוך טמא ובא לידי טהרה, וכדדרשו בו חז"ל "מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא" (איוב יד, ד) - זה אברהם מתרח, וכשם שכך היה באברהם, אף משה יכול ובכוחו להפוך כוחות רוע שבו לכוחות טהרה ולקבל התורה.

(פני מלך - הרב אלימלך גוטליב)

עוד הרחבה מתוך ספר "מבשר טוב":

הצדיקים מתרוממים למדרגות גבוהות משא"כ נביאי אומות העולם

... אף שאמרו במדרש (במדבר רבה יד כ): 'תני 'וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה' (דברים לד, י), בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם. כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם, לומר אלו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה. ואיזה נביא היה להם כמשה, זה בלעם בן בעור וכו', ע"כ. מכל מקום דבר זה קאי על השגות גדולות שהיו לו, אבל בלעם בעצמו, למרות השגותיו, לא היה לו שייכות לזה. והראיה הברורה היא, שלא הגביהו אותו השגות הללו למעלות רוחניות, וגם לא נתעלה למדרגות רמות כמבואר בחז"ל.

וכן מצינו שעשו הרשע היה בהשגות גדול מיעקב אבינו ע"ה, כמ"ש בארוכה אא"ז בסה"ק "דברי בינה" (פרשת תולדות ד"ה ואלה תולדות דף קמב), וזל"ק: 'דהנה מו"ח ז"ל זי"ע אמר: שנשמת עשו בשורשה למעלה היתה גבוהה במעלתה, עוד יותר מנשמת יעקב. רק אחר כך, כשיצא נשמתו למטה על ידי שהיתה מדת הדין הקשה, כדאיתא בזהר הקדוש [בפרשן קלז:]. נדבק בו כח הרע, ונפל ממדרגתו למטה עד שנעשה רשע ובעל עבירה, עד כאן דבריו הקדושים, עכל"ק. וכן כתב שם עוד [דף ג], יעויין שם היטב. ולכן אמרו בגמרא סוטה [יג, א], שראשו של עשיו נקבר במערת המכפלה. והטעם לזה, משום שראשו היה מלא השגות

גבוהות וגדולות כמו האבות הקדושים, אבל גופו לא נמשך אחר ההשגות שלו.

והוא בבחינה שכתב הרמב"ם שאריסטו הגיע לקרוב לנבואה, וראה באגרות הרמב"ם (אגרת לרבי שמואל אבן תבון): 'דעת אריסטו היא תכלית דעת האדם, מלבד מי שנשפע עליהם השפע האלקי, עד ששיגו אל מעלת הנבואה אשר אין מעלה למעלה ממנה, עכ"ל. וכבר צווחו עליו בזה הקדמונים. ולפי עניות דעתי נראה ביאור דבריו, שכוונתו לומר שבא לדרגת נבואה בהשגות. אבל לא בעצם. כמו שמוכח שאריסטו לעת זקנותו. נפל בצודה של אשה ושאלו אותו איך עשה מעשה מגונה כזה והשיב שכעת אינו אריסטו הפילוסוף הגדול.

וראה מה שכתב בזה ה"בני יששכר" (מאמרי חודש סיון מאמר ה - מעלת התורה). וזל"ק: 'דכל דבר הנעשה על פי יסוד שכל האנושי, הנה יוכל להיות סוף וקץ לדבר כיון שהוא מפאת שכל האנושי שיש לו תכלית, והנה הוא בסכנה שבאיזה זמן מן הזמנים יבא ח"ו לעבור את פי ה' כמו שתראה אריסטו היוני שהיה החכם הגדול שבאומות, וסיפרו מדותיו שגינה כל תחמודות תבל רק הכל במדה ומשקל להכרח הקיום, ואחר כך סיפרו עליו שנלכד בתואר אשה יפה, וזה היה סיבת מותו. והוא לבעבור שכל מדותיו ותמימות דרכיו לא היו מצד ציווי השם יתברך בתורה, רק מפאת שכל אנושי שיש לו תכלית וסוף, מה שאין כן אנחנו בני ישראל בנים לאל חי, תמימות דרכינו הוא מצד המצוה ב"ה, ושכל אלקי הוא אין סוף, הבן הדבר". עכל"ק.

וידוע, שבסוף ימיו חזר בו והודה שמשה אמת ותורתו אמת, ושאר החכמות הבל ורעות רוח, כמ"ש בספר רחמי האב [יום ל'], הועתק מספר עמוד העבודה המביא בשם שלשלת הקבלה, וז"ל: 'ראיתי בחיבור ישן אלה הדברים העתקתים פה מלה במלה והם: אני מעיד עדות ברורה, ששמעתי מפי החכם דון אברהם בן זרזר בהיותו בליסבונא, והיה אומר כי החכם ישמעלי בן אלכטיב שהיה אומר עליו שלא היה כמוהו בדורו בחכמה ובחסידות, ששמע שהיה בעיר אלקהרה ספר אחד מאריסטו שחיבר בסוף ימיו, ושחזר בו מכל מה שכתב בתחילה. והחכם דון אברהם בן זרזר שלח בעד הספר, וראה בין בענין ההשגחה, בין בענין השראת הנפש, וכן בענין חידוש בעולם, והיה אומר בכל דבר ודבר מאלו ובכמה דברים טבעיים. והחזירנו השמעתי מזאת הסברה במופת כך וכך, ובטענות כך וכך, והיה כתוב בסוף הספר: כתב אחד ששלח אריסטו למלך אלכס נדרוס תלמידו, וזה נוסח הכתב: ברוך האלקים פוקח עורים מורה חטאים בדרך, ישתבח שבח הראוי לו אשר גמלני ברחמי וברוב חסדיו והוציאני מן הסכלות הגמור אשר הייתי בו כל ימי חיי, בהתעסקי 'בחכמת הפלוסופיא' והייתי דן כל הדברים על דעת השכל, וחברתי בזה ספרים כחול הים יתנוודו כל ראי בם, עד אשר בסוף ימי נתוכחתי עם חכם אחד מחכמי ישראל, והראני את ידו החזקה אותות ומופתים בשמות הקודש אמתיים ונגלים לחוש, ואני בער בלתי יודע כי רוב הדברים הם למעלה מן השכל וכאשר ראיתי זה נתתי לבי להתבונן בכל כוחי להתבונן בדת היהודים והנה כולם מוסדים על אבנים שלמות לא כחמת בפלוסופיא החשיכה'.

תלמידי הנעים אלכסנדר המלך הגדול, אל ישיאוך ספרי גם לחבירך פלוסופים, כי אלו הייתי יכול לקבץ כל ספרי אשר נתפשטו באפסי ארץ, הייתי שורפם באש בל ישאר אחד לעיני השרים והסגנים, כדי שלא ישתבשו בם הדעות, כי ידעתי שאקבל עונש גדול מהקל, כי חטאתי והחטאתי את הרבים. לכן בני אלכסנדר אני מודיע לך ולכל באי עולם: שרוב הדברים הידועים על פי השכל הם בדאים, כי גבוה מעל גבוה שומר, ואחרי שמזלי גדר שספריי נתפשטו בארצות המערב, הנני מודיעם בידיעה נאמנה שאין ראוי להסתכל בהם ולא להגות בהם, כי ההגיון עץ והפלוסופיא בדאות, ועתה הנני נקי מן השם כי חטאתי בלי ידיעה, ואוי להם למסתכלים בהם, כי ילכו בדרך נכוחה לאבדון.

יודע כי כמר שהראני החכם כל חכמתנו זאת ניבא גם כן שלמה בן דוד במשליו באמרו לשמרך מאשה זרה, וכתוב אל ישט אל דרכיה לבך, וכתוב כל באיה לא ישובון אוי לעינים שכך רואות ואוי לאוזנים שכך שומעות אוי לי אללי לי, כי בכך בלותי גופי וכליתי ימי בדברים מזיקים ולא מועילים מורידים ולא מעלים, ולמה שאמרם לי כי יצא לי שם בכל האומות שחיברתי ספרים רבים והיה לי שם בכל העולם. דע כי הייתי בוחר שיהיה לי שם בספר תורה, משיהיה לי שם בספרי מינות, והייתי בוחר בחנק נפשי משיתפשט ספרי כי תופשי התורה ילכו לאור באור החיים, ותופסי הפלוסופיא ילכו לבאר שחת, וגם אני עתיד להענש כנגד כולם. ולא כתבתי לך זאת קודם זה הזמן כדי שאם תכעוס עלי והיית עושה לי רעה ידעתי כי קודם שיגיע אליך כתבי זה אהיה מת מושכב בארון ושלוש. מאת מלמדך אריסטו ההולך לבית עולמו לאלכס נדרוס המלך הגדול.

ע"כ.

אמנם בצדיקים מצינו להיפך, שנולדו עם מדות רעות מאוד והפכו עצמם לטוב, כמו שמצינו במשה רבינו ע"ה, שכתב בסה"ק "אור פני משה" (ריש חוקת), וזל"ק:

"זאת חוקת", שמעתי אומרים דאיתא בס': מעשה מלך אחד שמע מכל אשר עשה משה איש האלקים נפלאות ותעלומות, והמלך הזה היה מכיר בצורת הפרצוף, והסכים בדעתו ושלח צייר אומן המדברה אל משה לצייר דמות תבניתו. ויהי כאשר בא אל המלך ויפן כה וכה, וירא כי אין איש בעולם רע מהתואר צורת הפרצוף הזה שהיה מראה סימני מדות רעות ומגונות להיות נואף ורוצח וכל מדות רעות שבעולם. ויצו המלך להרוג את הצייר הזה באמת באמור שמעל בשליחות המלך. ויקח המלך בדברים את הצייר השני ואמר לו כזה וכזה. ויהי כאשר בא הצייר השני אל משה וירא פניו והנה כתבנית אשר הביא אתו הצייר הראשון. ותסמר שערות בשרו באמרו כי למיתה ילך גם הוא בבואו אל המלך. וערב אל לבו ויגש אל משה ויאמר לו כך וכך. והנה בקשתי שתאמר לי מדוע פניך רעים, ואתה אינך דומה לשום בן אדם אשר על פני האדמה. ויען משה רבינו עליו השלום ויאמר: אתה בן אדם קרוץ מחומר אשר טח עיניך מראות ולבך צפנת השכל הטוב טוב יאמר למי אשר פניו מורים ומוכיחים להיות טוב. הלא זה הוא כבהמה לפי טבעו הוא טוב. וזה הדבר הטוב מי אשר פניו רעים עד מאד והוא גובר על החומריות ומהפכו לטוב, זה הוא אשר בעצם אמר לו משפט

הטוב לקרוא לו טוב. כי הוא בבחירתו טוב. עד כאן שמעתי. הגם שיש לפקפק בתשובה זו אשר השיב משה מיעוט ענוה, ואצל משה רבינו ע"ה נאמר והאיש משה ענו מאד כו'. מכל מקום אאמין כי כך היה צריך להשיב כזה בכדי שלא יתחלל שם שמים על ידו ח"ו, באמרם שמשה רבן של ישראל צורתו מוכחת כזו, לכך השיב האמת ודו"ק כי הוא דקדוק נכון, עכ"ל"ק.

והאריך בזה בסה"ק "סדורו של שבת" (שורש השישי ענף ג ט). וזל"ק: 'כי הנה יש בעובדי ה' שתי סוגי אנשים: א' - הוא הנקרא צדיק וטוב לו. כלומר: שטוב ונוח לו ויפה לפניו מאוד עבודת ה', כי נברא בטבע תולדתו נוטה ונמשך אחרי הטוב. ומעולם חפץ באהבת בוראו. ולעשות לו תענוג ונחת רוח בכל מה שיוכל. ואין לו מניעה מצד גשמיות גופו שהוא עפר מן האדמה ונוטה לחומריות ולתאוות תאות דברים שלמטה, כי הוא בעת בריאתו נברא במזג דק וזך. ונמשך אחר דברים הזכים והנאים. ואינו נוטה אחר עבות וחומריות גשמיות עולם הזה להיות מן המתאווין בעם. וזה בא לו מצד כח כוונת אב ואם בעת זיווגם [כו']. וע"כ הוא צדיק וטוב לו, שטוב לו בעבודתו וכל כוחי הגוף מסכימים עמו לעשות טוב ויצא מבחינת אוי לי מיצרי. כי גם יצרו ישרים אתו לעשות דברים הרצויים לפני בורא כל.

והסוג השני הוא בהיפך ממש מזה: כי הוא נברא בטבע ומזג רע למאוד. וכח הגוף שבו נוטה ונמשך אחרי חומריות העולם הזה ותאוותיו. וחפץ להתאלס באהביו. ולא יערב לו כלל עבודת ה' יתברך, כי רבתה בו גשמיות עפר הארץ. ונמשך אחר שורשו. וכשהוא רוצה בכח נשמתו ושכלו לעבוד לבוראו ולפרוש מכל התאוות ונופת צוף העולם הזה מחמדי גופו, מה מאד קשה לו לעבור על תאוותיו וחמדת לבבו שבו מיום הולדו, ואוי לו מיצרו הקשה העומד לנגדו ככל כוחו ומבקש לטורדו מן העולם. וזה נקרא צדיק רע לו, כי הוא צדיק גמור בכל דרכיו ומעביר על כל מדותיו הקשים שנברא עמהם. ומבטל רצונו מפני רצון בוראו ומתגבר עצמו בכל עוז נגד כוחי גופו עד שעובד ה' בכל לבבו ונפשו. ואך שרע לו שכל ימיו הוא נלחם במלחמה כבדה עם מלך הצפון, זה שצפון וטמון בקרבו ומבקש להעבירו על דעת קונו ח"ו. וזה נקרא נהנה מיגיע כפו, שהנה הוא טורח ויגע מאוד עד שיבוא לעבוד את ה' וגם זה נמשך מכוונת אב ואם, [כו'].

ומאד תיקר נפש האדם הלז אצל הבורא ב"ה, כי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו אלו הממיתין עצמן בחייהן ומשברין ומכניעים כל כוחי גופם עד אשר לא ישאר בו מקום להתאות לשום תאוה שבעולם מכל עסקי העולם הזה כקטן כגדול. והמה בבחינת צדיקים במיתתן קרוים חיים, כי מדביקין עצמן במקור החיים ויכולין לבא עם זה לבחינת אליהו התשבי שהוא חי עד הנה". [עיי"ש בהמשך]. עד כאן לשון סה"ק סדורו של שבת. עיי"ש אריכות דבריו מה שהאריך בזה, שזה היה עבודת יעקב אבינו ע"ה משה רבינו ע"ה ודוד המלך ע"ה, שמצד עצמותם נבראו רעים - ופעלו בכל כוחותיהם לתקן עצמם.

ועיין בסה"ק "פרי הארץ" (בלק), וזל"ק: 'וידוע הוא שעיקר בריאת העולם היה עבור עולם הגשם הזה החומרי, אף על

פי שהוא גוף קשה, אף על פי כן יהיה מלא כל הארץ כבודו, כו'. וממילא משמע ומובן, מי שהוא מוטבע בתכלית מדות הרעות והתגבר על יצרו ונגלה כבוד ה', זהו תכלית בריאת העולם, שאמר ונעשה רצונו אפילו בגשם היותר תכלית והתגלות האפשרי בתכלית. וכמו כן מי שהוא בעל מעלות טובות התכלית וענותן זהו התכלית הנחת רוח לפניו יתברך שמו, שהוא גם כן התגלות לאלהותו כנזכר. וכולן היה במשה רבינו עליו השלום, כידוע מפי ספרים שמשה רבינו עליו השלום היה מוטבע בתכלית המדות רעות, וכבש את מדותיו לתכלית הטוב האפשרי והיה בעל מעלת האפשרי באדם והיה עניו מכל האדם, עכל"ק.

ובשיטה מקובצת (נדרים לב, ב) הביא כעין זה. וז"ל: 'כי ההוא מעשה בחכם אחד שלח דמות פרצופו לחכם אחר שהיה מכיר בדמות הפרצופין. נטמן מפני מביעתותיה דההוא פרצוף לסוף שאל לו למה נטמן ממנו וענה אותו הפרצוף מאדם רע שאין [כ]דמותו חמדן ונואף וליסטים ואין להביט אליו. והמביאו נתירא מלשוב אל אדניו עד ששלח אליו שלא יירא ממנו ושאל לו כל הענין. ואמר לו כל מה ששמע ולכן יראתי לשוב אליך. אמר בודאי אין חכם כמו אותו בעל הפרצוף שמן הכל אמר אמת שיצרי מגרה בי ומסית אותי לעשות כל זאת אבל החכמה שבי מונעת אותי מכל זה. והחכמה תעוז לחכם להדריכו בדרכי יושר, עכ"ל.

וכך כתב בסה"ק "אך פרי תבואה" (מצוה), וזל"ק: 'והנה שמעתי בשם המדרש שאחד צייר צורת משה רבינו עליו השלום לפני המלך, ורצה המלך להרגו על שהיה צורתו מראה על מדות גרועות. והשיב לו שבאמת זהו גופא היה מעלת משה רבינו ע"ה שהיפך הרע לטוב, עכל"ק. וכן הביא מעשה זה דמשה רבינו ע"ה ב"תפארת ישראל" (קידושין פ"ד אות ע"ז). וכן כתב ב"נועם המדות" להר"ן (אוח ח' סימן ע"א).

וכבר איתא במדרש רבה (בר' לו, א): 'אמר רבי ברכיה חביב משה מנח, נח משנקרא איש צדיק נקרא איש אדמה, אבל משה משנקרא איש מצרי - נקרא איש האלהים.' [שהיה מתעלה והולך בקודש עץ יוסף].

ומפורש עוד בילקוט שמעוני [בהעלותך תשלט]: "מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב, א) ולא מאבות, רבי יוסי אומר אף מאבות ולא ממלאכי השרת. כתיב "והאיש משה עניו מאד" וכתיב "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חסאים" הוי קשה היה - אלא שהיה שולט ביצרו, ע"כ.

ורמז לזה ה"אור החיים" הקדוש (כאן): 'להעיד עליו כי כל התעצמו במידות הטובות הידועות לו, לא היו אלא לצד יראתו מאלהיו, לא שהיה טבעו מסייעו אל הדבר. עכל"ק.

ובסה"ק "דגל מחנה אפרים" (כי תשא, ד"ה וראוי), הביא כן בשם הבעל שם טוב הקדוש וזל"ק: "ויראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסכה על פניו" וגו' (שמות לה, לה). יש בזה דברים עמוקים ונפלאים אשר הראני ה' בזה על דרך ששמעתי מן אא"ז זללה"ה על הא דאמר (בכורות ה, א) משה רבכם קוביוסטוס הוא או גונב נפשות. להבין זה, גם להבין "והביטו אחרי משה" (שמות לג, ח), איך דור דעה כדורו של משה יביטו אחרי משה, ובפרט

שיחשדו אותו באשת איש. ופירוש הוא ז"ל כי משה רבינו נולד בבחינת שיהיה רשע גמור, והיה לו כל המדות הרעות, אך שהוא היפך ושיבר כל המדות רעות, והשתדל רק להכניס עצמו במדות טובות עד כאן, עכל"ק.

וכן הביא עוד ה"דגל מחנה אפרים" (כי תשא שם). וזל"ק: 'כי ידוע מה שנזכר בתיקונים מהות האדם ומעשהו, הן טב הן ביש. ניכר בשרטוטין שלו שעל פניו וידיו עיין שם. והנה כשנולד בודאי היו השרטוטין שלו מרמזים על בחינת הרע שלו שנולד בזה. והוא שאמר כי קרן. היינו האיר עור פני משה. עור דוקא היינו השרטוטין שלו שנתהפך מביש לטב. והיו מראה על בחינת הטוב והאמת שהתדבק בו, עכל"ק.

וכבר נדפס בירושלים קונטרס בשם "קנאת האמת", שהביא גדולים הצווחים כנגד דברי ה"תפארת ישראל" ו"נועם המידות", איך אפשר לאמר שמשה רבינו ע"ה נולד עם מדות רעות שהרי אמרו חז"ל (מדרש רבה שמות א, כ): 'בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אורה'.

אכן להנתבאר אתי שפיר, דאף כי מצינו בלידת משה רבינו ע"ה דכתיב (שמות ב, א-ב): "וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בִּתּוֹ לְוִי, וַתְּהִי הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתֵּרָא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתַּצְפֶּנְהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים" ואמרו במדרש (שם): "ותרא אותו כי טוב הוא" וכו', בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה, כתיב הכא "ותרא אותו כי טוב הוא", וכתיב התם (בראשית א) "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם כִּי טוֹב", ע"כ.

הנראה בזה, שבודאי האור האמור היה מאור נשמתו הגדולה, אכן גופו מצד בריאתו נטה לתאוות, והצליח משה רבינו לזכך את עצמו, עד שהגיע לדרגת איש אלקים. ומה שהאיר בלידתו, היה זה משום ההשגות העצומות שלו, אך בעצם לידתו היה טבעו רע. והקב"ה סיבב בדווקא שיוולד משה רבינו ע"ה עם טבע רע כמו שנתבאר לעיל, שעל ידי זה יהיה לו כח להפוך בכני ישראל הרע לטוב.

(מבשר טוב - רבי בצלאל רבינוביץ כ"ק אדמו"ר מביאלא)

"וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִהֵרָ פֶּאֶרְךָ" וגו' (דברים לג, ב).

המליץ הכתוב במלותיו לשבחן של ישראל, כי מה שסבב כביכול עם התורה על האומות והם לא רצו לקבלה ולמולם ישראל ברצון קבלוה, זאת היתה תפארת זכות על עם ישראל, "זורח" משעיר למו, מהצעת התורה לשעיר זרח אור נגהות למו לישראל, "הופיע" מהר פארן, הבהיק שמשם של ישראל על שבני ישמעאל דחו אותה ולעומתם ישראל ששו לקראתה וקבלוה.

(תורת מהרי"ץ - רבי יוסף דושינסקי)

"מִיָּמִינוּ אִשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ב). "אש דת", שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו (רש"י). [פי', כמנהג העולם לכתוב בדיו על הנייר. והקרא מסורס לפי פירוש זה כאילו כתיב מימינו למו דת אש, ויהיה פירושו דקרא הכי מכתב יד ימינו נתן למו דת דהיא התורה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה (רא"ס)].

בשל"ה הק' פרשת בשלח (פרק תוכחת מוסר) מביא מהזוהר הק' (בפרשה שם נח). לפרש הפסוק (שמות טו, ו) "יְמִינָהּ ה' נֶאֱדָרִי בְכַף יְמִינָהּ ה' תִּרְעֶץ אוֹיֵב", בשעתא דישאל מתעסקין באורייתא הנתנה בימין אתתקף ואתבר חילא ותוקפא דעכו"ם, ושוברים חילו ותוקפו של היצר הרע הוא האויב הגדול של האיש הישראלי, ועל דרך שאמרו ז"ל (קידושין ל, ב) שע"י אש התורה מגרשים את היצר הרע ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר (ירמיה כג, כט) "הָלוֹא כֹה דִּבַּרְתִּי כָּאֵשׁ נָאִם ה' וְכִפְטִישׁ יִפְצֹץ סֵלַע".

ובזה צריכים אישי ישראל לידע את ערך כוחה הרב של אש התורה הקדושה, שבכוחה לשרוף ולכלות את כל חלקי הרע שבנפש האדם.

אמנם ידעו נא, אשר לא כאש גשמית היא אש התורה. וכמו שאמר הגאון רבי שבתי יגל זצ"ל, שמלפנים אם היה מאן דהו שואל לרעהו למה הינך מתחמם כנגד המדורה ויושב על יד התנור, אם כה קר לך בעצמותיך מוטב שתכנס אל התנור פנימה, היו מחשיבים אותו לשוטה גמור – כי אם יכנס אל תוך האש ישרף לגמרי ולא יתחמם. והמשיל על כך, שענייני העולם הזה משולים לאש ממש שאם יכנס האדם אל תוכם כל כולו – ישרוף את נשמתו ח"ו, ואין לו לאדם להתקרב אל האש הגשמית הזו אלא כדי צרכו לקיום גופו ולחיזוק כוחו ולא יותר מזה, רק להתחמם נגד האש. אבל לא כן היא אש התורה הקדושה, שאליה צריך לקפוץ כל כולו לתוך האש בלא שום חשש ופחד, ואדרבה, ככל שישתקע בה ויחמם נשמתו יותר כך יזכה יותר לשמירה ולהתגוננות מעולה מפני האויב זה היצר הרע וחיילותיו, ותהא התורה לו נר מצוה ותורה אור להגן ולהציל מכל צרה וצוקה.

ומן הראוי להביא את דברי המגיד למרן הבית יוסף (ספר מגיד מישרים פרשת בא) וז"ל: אילו היה ניתן רשות לעין לראות, היית רואה מלא עיניך לכל צד כולו מלא חיילות מהם, הנבראים מהבל פיה כשאתה עוסק במשנה, ואלו הם חונים סביבותך וסובבים כל חיילותי ואתה בתווך כולם כמלך בגדוד, וכלהו מכריזי ואמרי הבו יקר לדיוקנא קדישא דמלכא, ע"כ.

וזוהי שמירת האש שזוכים לה באמצעות לימוד התורה הקדושה, שמלאכי אש שומרים על האיש הישראלי ומגוננים עליו כמאמר הכתוב (תהילים לד, ח) "חֲנָה מְלֶאכֶּה ה' סָבִיב לִירְאָיו וַיִּחַלְצֵם", וכמו שכתב מהרש"א (ח"א מכות י, ב) אהא דאמרו רז"ל בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו, כי כל מחשבה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא בורא לו מלאך, ואם רצונו ודעתו של אדם טוב לתורה ולמצוה מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו.

(משחת שמן)

ואין זה סתם משל ודוגמא, אלא לומדים מזה כמה דינים למעשה. כגון מה שאמרו (ברכות כב, א) לענין בעל קרי שהוא מותר בתלמוד תורה, 'מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה'. וגם מה שאמרו (תגינה כז, א) שאין אור של גיהנם שולטת בתלמידי חכמים כיון שכל גופם הוא אש, ועוד ענינים. ונראה להוסיף עוד ענינים שבהם התורה דומה לאש.

ענין אחד הוא כח הטהרה, והיינו כשם שלאש יש כח להפליט בליעות איסור מדופני הכלי, כך התורה מטהרת את האדם מהחומריות והגשמיות שנדבקו בו. כי אורייתא וקוב"ה חד, והלומד תורת ה' הרי הוא מתדבק בקדושת הקב"ה בכבודו ובעצמו, והכוחות הגשמיים והחומריים שבו נחלשים, וממילא נטהר גופו והוא נעשה רוחני יותר.

וגם יש בה כח לטהר את האדם מכל טומאה ועוון. כי הנה יש שני מיני הכשר כלי, האחד הוא הגעלה במים חמים, כוחה הוא רק להפליט את הבליעות שנבלעו בכלי ע"י בישול במים. ואילו בליעות איסור שנבלעו ע"י אש ממש, וכגון שיפורד שצולים בו בשר על האש ממש, אינן יוצאות מדופני הכלי אלא ע"י ליבון באש [נוכחו שנפסק בשו"ע (או"ח תנ"א, ה"ו, י"ד קכ"א)]. וכן התורה שנמשלה לאש ממש הרי היא כמו הליבון, וממילא יש בה כח לטהר אפילו מי שעבר עבירות חמורות והוא מלא חטא ועוון וטומאה, שהתשובה מכפרת על עוונותיו, והתורה חוזרת ומטהרתו מלכלוך וטומאת החטא [וכלשון ה"רוח חיים" (אבות פ"ו מ"א): 'ומכשרתו להיות צדיק וכו', ואך אש התורה מכשר את הנפש להתם חטאת ולהסר פשע כי הלא דברי כאש'].

עוד ענין יש במשל האש, שכשם שהאש מאירה, כך התורה היא אור לנו בעולם הזה שהוא עולם של חשך, ללמדנו מהו טוב ומהו רע, ומה יכול לגרום לאדם להיכשל ח"ו. והיא מאירה לאדם את דרך החיים בכל הענינים, במעשה בדיבור ובמחשבה, ומלמדת את ההשקפה הנכונה גם במילי דעלמא.

עוד תכונה של האש היא כח החימום, שמי שהוא מרגיש קרירות בגופו, האש מחממתו ומטיבה את מצבו. וכן אמר דוד המלך בדבריו על חשיבות התורה (תהלים יט, ט) "פְּקוּדֵי ה' ישרים משמחי לב", דהיינו שיש בתורה כח לחמם את האדם, ואפילו מי שנמצא במצב של עצבות או חוסר חיות, אם יעסוק בתורה, התורה תשמחו ותוציאו ממצבו הקשה. ובשעה שעמד משה רבינו מקבל התורה לפני פטירתו מן העולם, רצה להזכירם ולהזהירם על גודל החשיבות והמעלות של התורה, במה שנמשלה לאש. ומי שמתדבק בתורה הרי הוא מתדבק בהקב"ה עצמו, ויזכה לאור התורה. ועלינו להתעורר מכאן להתדבק בתורה ולעסוק בדבריה בכל כוחנו, ובזה יזדכך גופנו ונזכה לאור התורה. (עץ החיים)

"מִיָּמִינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, תוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" (דברים לג, ב-ד).
ב"חידושי מרן רי"ז הלוי" ביאר, "מימינו אש דת למו" – היינו תורה שבכתב, שניתנה מימינו של הקב"ה עצמו. "תורה צוה לנו" – היינו תורה שבעל פה, וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו שהמצוה היינו תורה שבעל פה.

"מִיָּמִינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ב).

אש התורה

הנה התורה נקראת כאן אש דת, וזה המקור למה שמצינו בכמה מקומות כחז"ל שהתורה נמשלה לאש. ועוד מקור לזה מהכתוב (ירמיה כג, כט), "הָלוֹא כֹה דִּבַּרְתִּי כָּאֵשׁ נָאִם ה'".

והביא על כך בספר "שומר אמת", שמובא במדרש: 'משה אומר לישראל (דברים ד, ט) "רַךְ הַשֹּׁמֵר לְךָ וְשָׁמַר נִפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ", מהו "את הדברים" - אלו דברים שאתה רואה אותן שהם כתובים בכתב, "וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ" - אלו הדברים שנתתי לך על פה'.

ולפי זה יש לפרש מה שמבקשים בברכת אהבה רבה: "והאר עינינו בתורתך" - היינו על תורה שבכתב, שקוראים בעיניהם מספר התורה. "ודבק לבנו במצותיך" - היינו תורה שבעל פה, שדבר זה תלוי בהבנת הלב, אשר על זה אמר המדרש "ופן יסורו מלבבך" - אלו הדברים שנתתי לך על פה.

והנה בתנחומא (פר' נח ג) מובא על התורה שבעל פה שאין לומד אותה אלא מי שאוהב את הקב"ה בכל לבו. וזהו שמוסיפים מיד לבקש "ויחד לבבנו לאהבה", והיינו שעל ידי זה יוכל ללמוד את מה שביקש, "ודבק לבנו במצותיך" - היינו תורה שבעל פה, כאמור נומה שכתב "במצותיך" לשון רבים, היינו כל חלקי התורה בפשט רמז דרוש וסוד].

(שנים מקרא)

"תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד).

פעם אחת ביקר רבי אלחנן וסרמן הי"ד בברלין, ובהיותו בביהכ"נ אמר כמה מילים, וזאת אשר דיבר להם: בפסוק "פִּי לִקְחָה טוֹב נִתַּתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ" (משלי ד, ב) קשיא לכאורה רישא אסיפא, מצד אחד נאמר "כי לקח טוב" לשון לקיחה, ומאידך גיסא נאמר "נתת" לשון נתינה ומתנה. אלא, שהקב"ה ברא תבל ומלואה, וכל זה בשביל האדם שיקבל את התורה. זאת אומרת, הקב"ה קנה את כל העולם למטרה זו, ולקחה זו נתן לעם ישראל במתנה. ומדוע ראה הקב"ה צורך להודיעם דבר זה. וניתן להבין זאת על פי משל: ילד, שאמו קנתה בעבורו צעצוע והודיעה לו את המחיר היקר ששלמה, ודאי ישמור היטב על החפץ. כך הקב"ה מודיענו את המחיר היקר ששילם בעבור התורה, כדי שאת תורת ה' 'אל תעזובו!' ('מנהג אבותינו בדיני')

"תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד).

איתא בגמ' (פסחים מט, ב): תנא רבי חייא, כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו [של עם הארץ] בפניו [משום שהתורה נחשבת כארוסתו של עם הארץ, והלומד תורה בפניו מביישו בכך שאינו עוסק בתורה] שנאמר "תורה צוה לנו משה מורשה", אל תקרי מורשה אלא מאורסה [שהתורה נחשבת כמאורסה לכל קהילת יעקב, ואף עמי ארצות בכלל זה]. גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם יותר משנאה ששונאין עובדי כוכבים את ישראל ונשותיהן [של עמי הארץ] יותר מהן.

וכתב המהרש"א שם בזה"ל: הוציאו מלת "מורשה" מלשון ירושה, ע"פ מה שאמרו 'שאינה ירושה' לך והיא מונחת בקרן זוית כל מי שרוצה ליטול יטול, ועל כן דרשוהו מלשון מאורסה כי התורה נמשלה לאשה בכמה מקומות, ובתחלת נתינתה לישראל הרי היא כאורסה עד אחר שילמדה שנעשית לו כאשה, וא"כ עם הארץ שאיננו לומד הרי היא

נשאת לו כארוסתו ותלמיד חכם העוסק בה בפניו כאילו בועל ארוסתו, יע"ש.

ונראה להסביר דלפי דבריו ז"ל מתבאר היטב גם מה שאמר רבי חייא 'גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם יותר משנאה ששונאים עובדי כוכבים את ישראל', עפי"מ דאיתא בגמ' (שבת פט, א) מאי הו"ו סיני הו"ו שירדה שנאה לעכו"ם עליו, פירש רש"י ז"ל, שנאה לעכו"ם שלא קבלו בו תורה, יע"ש. והנה עמי הארץ שקבלו את התורה ואינם רוצים להתיגע בה הם מקנאים בתלמידי חכמים העוסקים ומתיגעים בתורה, וגדולה קנאתם ושנאתם לתלמידי חכמים יותר מקנאת ושנאת העובדי כוכבים לישראל, מפני שהעכו"ם לא קיבלו את התורה והשנאה היא על מה שלא קיבלו, אבל עמי הארץ שהיו בכלל קבלת התורה ואפילו הכי לא משיגים כתלמידי חכמים והתורה אצלו הוא רק כאשה ארוסה שאינו זוכה לנושאה, והתלמיד חכם העוסק בה בפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו בפניו כמש"כ המהרש"א ז"ל.

(אמרי דעת - רבי מאיר אריה סגל)

בדברי המהרש"א הנ"ל הוציאו מלת מורשה מלשון ירושה שאינה ירושה לך וע"כ דרשוהו מלשון מאורסה, יע"ש, צריך טעם למה באמת כתוב מורשה ולא מאורסה.

ונראה דיתבאר עפי"מ דאיתא במדרש ס' תרומה (פ' ל"ג ס"ח) אל תקרי מורשה אלא ירושה, ירושה היא לישראל לעולם, משל לבן מלכים שנשבה כשהוא קטן למדינת הים אפילו לאחר כמה שנים אינו בוש מפני שהוא אומר לירושת אבותי אני חוזר, כך תלמיד חכם שהוא פורש מן התורה והלך והתעסק בדברים אחרים אפילו לאחר כמה שנים הוא מבקש לחזור אינו בוש מפני שאומר לירושת אבותי אני חוזר יע"ש, ולהכי קאמר קרא "מורשה" - כדי ללמד על ענין ירושה שלא יהא בוש לחזור להתורה שהרי לירושת אבותיו הוא חוזר.

(אמרי דעת - רבי מאיר אריה סגל)

"תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד).

חכמי התורה אשר על ידי למודם אותה ישיגו אורה הגנוז, לעולם ירשו חיי נצח. אך זה בתנאי שידעו, כי תורתנו הקדושה היא אצולה ממרומים וחכמה אלוקית היא, המביאה את עוסקיה לחיי העולם. אך אלה אשר יחשבוהו לחכמה כשאר החכמות ולא יאמינו בקדושתה, לא יבואו על ידי לימודה לחיי העולם הבא.

לכן אמרו חז"ל 'אם יאמר לך אדם יש תורה בגוים אל תאמין, יש חכמה תאמין', כי לבלתי מאמינים בקדושתה היא אינה במדרגת 'תורה', כי אם 'חכמה' בלבד.

זהו שאמר הכתוב "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", ואמרו חז"ל שהיא ירושה ומאורסה. רצה לומר, שהתורה היא נחלת עולם, ומעוררת אהבה ודביקות בה' יתברך, דוקא ל"קהלת יעקב" המאמינים בה.

(פה קדוש - רבי יצחק מוואלוז'ין)

”יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת וְיִהְיֶה מָתוֹ מִסָּפֶר” (דברים לג, ו).

פירש רש”י ז”ל, ”יחי ראובן” בעולם הזה, ”ואל ימות” לעולם הבא.

וקשה, דאך אמר ”יחי ראובן בעולם הזה” והרי כבר מת. ונראה על פי מה שכתב הרב ”כסף נבחר”, שידוע שהשבטים באו בגלגול כדי לקבל עונש בסיבת מכירת יוסף ונדונים בעינויים קשים. חוץ מראובן שנתגלגל ברבי אלעזר, וניצול, שלא נהרג. ואתי שפיר ”יחי ראובן בעולם הזה”.

(תורת אהרן - רבי אהרן בן שמעון)

”וּלְלוֹי אָמַר תִּמְיִךְ וְאוּרִיךְ לְאִישׁ חֲסִידְךָ וְגו', הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת אָחִיו לֹא הִכִּיר וְאֶת בְּנָיו לֹא יָדַע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתְךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ” (דברים לג, ח-ט).

הנה גדול כח התורה שהיא שומרת ומגינה ומצלת את האדם מכל חטא ועון ומונעת ממנו כל מיני נסיונות קשים ומרים כדי שיוכל להתחזק באמונתו הטהורה, וגדול מה שנאמר בלוי ממה שנאמר ביוסף הצדיק, שיוסף אמנם בא לידי נסיון אלא שזכה ונראית לו דמות דיוקנו של אביו ואמר לו עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם (סוטה לו, ב), נמצא שיוסף היה זקוק לכח אביו ואחיו כדי שינצל, אבל שבט לוי לא בא לכלל זה, ”וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך”, היינו בכח התורה שבהם וכמו שמסיים אח”כ בהם ”יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל”, עי”כ הגיעו למדרגה כזו ”האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו”, כלומר לא הוצרך לראות דמות דיוקניהם של אביו ואמו שיצילו אותו מעבירה, ”ואת אחיו לא הכיר”, לא הופחד מלהיות נטרד מבין אחיו בגלל איזה חטא, ואמר עוד ”ואת בניו לא ידע”, ע”ד שאחז”ל (סנהדרין קד, א) ברא מזכה אבא עיי”ש, נמצא שגם הבנים במעשיהם הטובים, יכולין להציל את אבותיהם מדינה של גיהנם, אבל אלו לא נצרכו לכל אלה, ”כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל” וגו’, ואין לך זכות גדול מכח התורה.

”הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת אָחִיו לֹא הִכִּיר וְאֶת בְּנָיו לֹא יָדַע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתְךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ” (דברים לג, ט).

”ובריתך ינצרו” - ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מוליך ומליך את בניהם (רש”י).

ולכאורה צריך עיון איך היו בני לוי מליך את בניהם, הלא הטעם שלא מלו כלל ישראל את בניהם היה מפני הסכנה מכיון שלא נשבה להם רוח צפונית במדבר כל אותם ארבעים שנה.

ובספורנו כתב, שאמר ”ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך” על בני לוי, לומר גדולתם שלא הקפיד על חיי בניו במדבר כדי לשמור אמרתך, והוא מצות מילת הבנים, אף על פי שהיו מתים רבים מהם מפני רוח צפונית שלא נשבה.

אמנם בשו”ת ”חתם סופר” כתב (או”ח סי רח) שאי אפשר לומר ככה שהניחם משה רבנו ע”ה למול ולסכן בניהם ולא מיחה

בהם, אלא כי הטעם שלא נשבה רוח צפונית על בני ישראל היה מפני שהיו נזופים על עוון העגל ששגו בו, אבל בני לוי שלא חטאו בעגל נעשה להם נס ונשב להם דייקא רוח צפונית או דבר אחר כיוצא בו ונכנס בחדרי משכבי הילדים הנימולים לרפאם, ולכן היו מחויבים למול את בניהם.

ולחבין דברי הספורנו איך מסרו נפשם על זה, הלא במקום סכנה היו פטורים מן המצוה דומיא דמתו אחיו מחמת מילה שפטור מלמול עצמו. וראיתי מי שמדמה נדונם למה שכתב ה”חתם סופר” בתשובות (יור”ד סימן רמה) לגבי מי שמתו אחיו מחמת מילה אי מותר למול את עצמו, ומביא דתליא מילתא במחלוקת הפוסקים (עי’ ש”כ יו”ד רס”י קנ”ז) אם רוצה אדם למסור נפשו על מצוה קלה הרשות בידו וקדוש יאמר לו או שהוא מתחייב בנפשו על זה כיון שהתורה אומרת יעבור ואל יהרג, ולסוברים שמותר למסור הנפש על שאר מצוות הרי מצות מילה בכלל. ולפי זה הוא הדין בנידון דבני לוי היו, מותרים למסור נפשם על המילה.

אמנם בשו”ת כתב סופר (יו”ד סי קיח) לא נקט כשיטת אביו מאוה”ג זצ”ל, וס”ל שדווקא במצוה שמוטלת על האדם לקיים ונכרי רוצה להורגו אם יקיים, בזה ס”ל דהרשות נתונה לו למסור נפשו כדי לקיים מצוה המוטלת עליו, והוא בר חיובא ובר קיימא של מצוה, אבל במתו אחיו מחמת מילה וכדומה, שפטור הוא מן המצוה משום סכנתא ואין עליו חיוב המצוה כלל, ואדרבא עבירה הוא לגבי, בזה כולי עלמא ס”ל דאסור למסור נפשו. וצריך להוסיף דהא דלא אמרינן הכא הכלל ”שומר מצוה לא ידע דבר רע” (קהלת ח, ה), דבמקום דשכיחא הזיקא שאני.

ובספר ”הדרת יהושע” מדמה לזה מה שכתב ב”העמק דבר” בפירוש הפסוק האמור בפרשת העגל (שמות לב, כו) ”וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִה’ אֵלַי וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לְוִי”, שהיה משה דורש וחוקר מי יודע בעצמו שהוא אך לה’ למסור נפשו וכל אשר לו לאהבת ה’ וכבודו שאינו עובד את עצמו כלל רק הוא מופרש לה’, ונדרש משה לשאלה זו, משום דאע”ג דשלוחי מצוה אינם ניזוקין, זה אינו אלא במקום שלא שכיחא הזיקא כידוע, וא”כ לא היה משה יכול להכניס את ההורגים בסכנה עצומה כזה. משום הכי חקר ”מי לה’ אלי”, דזה הכלל דשכיחא הזיקא שאני אינו אלא מי שעושה מצוה כטבע האדם לקוות שכר וגמול אם בעוה”ז אם בעוה”ב, אבל מי שהוא מופרש לה’ בלי שום רצון עצמו כלל, אינו ראוי לפחד משום דבר אפילו מהזיקא דשכיחא, ע”כ דבריו.

ולפי זה יש לומר כאן, הא דלא מיחה משה בבני לוי שמסרו נפשם על מצות מילה, כיון שהכיר בהם שלא יבואו לידי סכנה בהיותם מופרשים לה’ בלי שום רצון עצמם כלל. וזהו שאמר ”האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו” וגו’ ופירש רש”י דקאי על שעת חטא העגל שמסרו נפשם להרוג איש את אביו אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או את בן בתו, והיינו שמסרו עצמם לקיים מצות ה’ בלא פחד ומורא. ולכן מסרו נפשם גם עבור מצוות המילה ואפילו דשכיחא הזיקא. אך פירוש זה אינו כדברי הספורנו, שלדעתו אכן מתו רבים מהם מחמת המילה.

(משחת שמן הרב חיים שאול קיפמאן)

"הָאָמַר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו" (דברים לג, ט).

לפי שמש האריך בברכת לוי קרובו יותר מבשאר השבטים, ואולי יאמרו ישראל שהיה מחניף לבב שבטו, לזה אמר שאינו כן, כי אין בזה השבט חנופה אפילו על אביהם וקרוביהם, ואחר שזה לא נמצא בכל השבט, כל שכן בי!

(צ'ור המור' לרבי אברהם סבע)

"הָאָמַר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו וְאֵת אָחִיו לֹא הִפִּיר וְאֵת בְּנוֹ לֹא יָדַע פִּי שְׁמֵרוֹ אִמְרָתְךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ" (דברים לג, ט).
והדקדוק מבואר. ויובן ברמז נכון, שמש רבינו עליו השלום ניבא על דורות הראשונים שהיה להם חשק ללמוד תורה, והיו הולכין למדבריות והיו מתעכבין שם במדבריות שנים הרבה וכשהיו חוזרים לביתם לא היו מכירין אבותיהם ואימותם (עיין כתובות סב, ב) על דרך מה שפירש רש"י על הפסוק (בראשית מב, ח) "וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִכָּרוּ". ועל זה בא הרמז "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר", והטעם למה כל כך, "כי שמרו אמרתך ובריתך שהיא התורה ינצורו", ועל ידי כן לא הכירו כאמור ודו"ק.

(תורת אהרן - רבי אהרן בן שמעון)

פִּי שְׁמֵרוֹ אִמְרָתְךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ, יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לִיעֶקֶב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל" (דברים לג, ט-י).

אם שומר אדם את פיו, את אמרותיו ["אמרתך"], לכל יאמר דברים שאינם מהוגנים, הרי ממילא "ובריתך ינצורו" - הריהו בא לידי שמירת הברית, לפי ששני הדברים הללו תלויים הם זה בזה; ואם שומר אדם על שניהם מתקיים בו: "יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לִיעֶקֶב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל" - זוכה הוא ללמוד ולהורות הלכה לאמיתתה של תורה...

"בְּדֶךְ ה' חִילוּ וּפַעַל יָדָיו תִּרְצֶה" (דברים לג, יא).

ומהכא יליף במכות (יב, א) ובקידושין (סו, ב), דחלל שעבד עבודתו כשירה.

בשו"ת "חות יאיר" (סימן ק"ג) מובא שם עובדא באחד שהחזיק עצמו בכהונה וגם פדה הרבה בכורים, וכתב שם דרק לענין עבודה נאמר האי הלכתא דעבודתו כשירה ולא לענין פדיון. וכן הביא משמ"ל בשם בית יצחק ודובב מישרים דל"מ חלל.

הנה ברור הוא דהאי עובדא דהחוי"ה היה דנתברר שהוא חלל, אבל אי נתברר שהוא זר ממש אז אין ראוי דבר זה להכניסו לפנים. ועי' בהגה"ה על המאירי קידו' ס"ו ב' מה דמביא שם דהקשו על החו"י, ולדברינו מיושב.

(שומר אמת - רבי מאיר שצ'יגל)

"וְלִזְבוּלֵן אָמַר שְׁמַח זְבוּלֵן בְּצִאתְךָ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאַהֲלֶיךָ" (דברים לג, יח).

זבולון ויששכר אשר ברכם "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך", ויש להרגיש דמה היה עולה על הדעת דזבולון או

יששכר עלי עצ"ב שהוצרך משה רבינו ע"ה לומר "שמח זבולון" וכו'.

ואפשר לומר במאי דפליגי הראשונים ומהר"ש פרימו, דהראשונים סברי דאף אם החכם לומד שלא לשמה ותורתו היא נעשת לו סם המות, המחזיק בידו האיש העשיר לא הפסיד דהוא נתן את מעותיו על דעת שהחכם ילמוד לשמה, ואם הוא למד שלא לשמה לגרמיה הוא דעבד והעשיר לא הפסיד. ומהר"ש פרימו חלק עליה, דאם התורה היא שלא לשמה העשיר הפסיד, דאם המקור משחת מאין תמצא מים במורד. ואנו בעניותנו כתבנו שם דבהא פליגי ר' יצחק ורב נחמן בר יצחק פ"ק דבתרא ע"ש, והשתא לדעת מהר"ש פרימו העשיר הנותן מעותיו ירא וחרד אשר פזר נתן לחכם המניח את הכלכל"ה ומי יודע אם החכם ילמד שלא לשמה ויהיה יגיעו לריק, גם אם ישתתף עם החכם שהוא יעסוק בתורה והוא בסחורה ויחלקו ביניהם ועל זה סומך ועוסק בסחורה תמיד לאמר יש לי רב אחי ושותפי הלומד בשבילי ואם ילמוד שלא לשמה העשיר מפסיד המעות ומפסיד שלא עסק בתורה, על כן בא משה רבינו ע"ה לאסוקי סברת מהר"ש הנז' ולהורות דהעיקר כסברת הראשונים, לזה אמר "שמח זבולון בצאתך" על אשר יששכר באהלך, כי בכל אופן שמח דגם אם ח"ו ילמוד שלא לשמה אין נגרע מחלקך כי "ה' יראה ללבב" דכונתך רצויה ורב טוב יש לו לשלם לך גם ששותפך לימודו סם המות שם ס"מ לו, ואתה תגיל בה' דיש לו לשלם לך כאשר בהיות הלומד לומד שלא לשמה, ודבר גדול דיבר הנביא באומרו "שמח זבולון".

ולדעת מהר"ש פרימו יש לפרש דהוא כתב שם, שאם החכם לומד לשמה ותורה דיליה תורה שלימה אף אם המחזיק שלא לשמה נוטל חלקו משלם, והוא אשר רמז משה רבינו ע"ה "שמח זבולון", אשר כי בכל אופן תשמח אף שאתה עושה שלא לשמה בכל אופן "שמח זבולון".

ואפשר לומר עוד דזבולון יעלה על לבו שהקב"ה ברא יצר הרע וברא לו תורה תבלין, והתינח ששיתוף יששכר יועיל לעה"ב שיהיה לי חצי לימודו, אמנם בעה"ז אני בלא עול תורה יוצא לחוץ ודבר דבר עם כל סוחר ופועל והיצה"ר יתגבר עלי כי אין תורה להעבירו, לזה בא ואמר "שמח זבולון בצאתך", והענין במ"ש הרב מופת הדור מהרח"א בס' "עץ החיים" סוף פ' ויקהל כי גדלה מעלת המחזיק לת"ח דניצול מיצה"ר כי היכי דתורה מצלא מיצה"ר, ויש לו יתרון למחזיק דאלו הת"ח בעידנא דלא עסיק בתורה לא מצלא מיצה"ר, והמחזיק עושה סחורה וניצול מיצה"ר, ואסמכיה אקרא "כִּי בָצַל הַחֲכָמָה בָּצַל הַפֶּסֶף" (קהלת ז, יב) ע"ש, וז"ש "שמח זבולון בצאתך" לסחורה ולא תתעצב שמא יסיתך היצה"ר אחר שאתה בטל מהלימוד, אלא שמח כי אין היצה"ר שולט בו מטעם שיששכר באהלך ותורתו מצילך מיצה"ר.

(ראש דוד - רבינו החיד"א)

"שְׁמַח זְבוּלֵן בְּצִאתְךָ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאַהֲלֶיךָ" (דברים לג, יח).
ותרגם אונקלוס 'חדו זבולון במפקד לאגחא קרבא על בעלי דבבך'. והנה אף דגם שאר שבטים הלכו למלחמה ואם כן מה היא האי שמחה מיוחדת אצל זבולון במלחמה.

אמנם כיון דבמכות (י, א) איתא "עמדות היו רגלינו בשערין ירושלם" (תהלים קכב, ב), מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה, וכיון דזבולון שותף בלימוד תורה עם יששכר וא"כ גם בעת צאת זבולון למלחמה יש להם שותפים שאז ממש הם עוסקים בתורה, ולכן שמחים הם ובטוחים שינצחו במלחמה.

(שומר אמת - רבי מאיר שצ"ג)

"שִׁמְח זְבוּלֹן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאַהֲלֶיךָ" (דברים לג, יח).

יובן על פי מה שאמרו חז"ל, המשתתף עם תלמיד חכם כאשר היה זבולון ויששכר שותפים, הן בעודנו חי ואף כי אחרי מותו הוא ציוה שיפרנסהו מנכסיו, מה גדול מאד שכרו. שכל התורה שלומד החכם אחר פטירתו הנה שכרו אתו. ונמצא דאף אחר פטירתו מרויח כמה מצוות, ותלמוד תורה כנגד כולם. שחולק בעולם הבא עם החכם בתורה ובמצוות. ובזה יובן הכתוב ברמז נכון שמח זבולון בצאתך מעולם הזה, כי אף שאתה בקבר שאין שם תורה ומצוות ולימוד תורה, אתה נתעלית כי "יששכר באהליך", והוא נשען על התלמיד חכם המחזיק בידו. ובשביל שאתה גרמת ליששכר באהליך שיושב ולומד, אף עכשיו לאחר מיתה הוא שוכב בקבר, ויששכר לומד תורה וחולק עמו בשכר זה לעולם הבא ודו"ק.

(תורת אהרן - רבי אהרן בן שמעון)

"וְלִזְבוּלֹן אָמַר שִׁמְח זְבוּלֹן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאַהֲלֶיךָ" (דברים

לג, יח).

זבולון שהוא שם נרדף לסוחר, חייב לשמוח כאשר יששכר הלומדן ויושב האוהל יושב באמת באהליו. רע ומר יהיה אם יששכר הלומדן יהפוך את היוצרות והוא יהיה היוצא... לכן חייב זבולון לדאוג דאגת פרנסתו...

(אמרי דעת - רבי יהודה מאיר שפירא מלובלין)

"צִדְקַת ה' עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטיו עִם יִשְׂרָאֵל" (דברים לג, כא).

ביאורו, כי ראינו לפעמים אחד שיושב בתענית כל ימיו, ואם יבואו לבקש נדבה ממנו בעד עני שאין לו מה יאכל, אז יענה: האם הוא ראוי וטוב יותר ממני שגם אנכי יושב בתענית, ולא יתפעל מאומה. אבל משה רבנו ע"ה, אף שלחם לא אכל ומים לא שתה שאל מה' שלא יחסר ממזונותם של כלל ישראל. וזה שאמר השבח על משה רבינו ע"ה [כבסוטה יג, ב] שאמרו זה מלאכי השרת על משה, [הגם שצדקת ה' עשה להתנהג בכל מעשיו בפרישות מעולם הזה, מכל מקום עשה משפטיו עם ישראל לידע מה שצריכים. וכן היה מעלת אברהם אבינו, אף שבוודאי הפשיט את עצמו מכל עדוני העולם הזה, מכל מקום בעת ההיא שבאו אליו אורחים ידע איך להתנהג עמם וליתן להם אכילה ושתיה.

(רבי יעקב יוסף מ"מ דווילנא)

"וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שִׁבְעַ רְצוֹן וּמִלֵּא בְרַכַּת ה'" (דברים לג,

כג).

הנה ידוע (מנחות מג, ב) שחייב אדם להשלים מאה ברכות בכל יום, כמו שאמר הכתוב דברים (י, יב) "וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירְאָה", אל תקרי מה אלא מאה. ובשבת דליכא מאה ברכות, משלים בפירות. והנה ארצו של נפתלי היתה מלאה פירות, כדכתב רש"י ז"ל, זה אומרו "נפתלי שבע רצון", רצה לומר ישבע בפירות, ועל ידי זה "ומלא ברכת ה'" שמשלים בפירות.

(תורת אהרן - רבי אהרן בן שמעון)

"וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שִׁבְעַ רְצוֹן וּמִלֵּא בְרַכַּת ה' יָם וְדָרוֹם

יְרֵשָׁה" (דברים לג, כג).

פירש הרב מהר"ם אלישיך ז"ל במשנה (אבות פרק ד' משנה א') 'איזהו עשיר השמח בחלקו', ובזה הקב"ה נותן לו ברכה במעשה ידיו. זה אומרו על ידי שהוא שבע רצון ושמח בחלקו הנה שכרו איתו ומלא ברכת ה', ודו"ק כי נכון.

(תורת אהרן - רבי אהרן בן שמעון)

"וַיֵּרָאָהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן" (דברים לד, א).

טעם שהראהו למשה את הארץ

"את כל הארץ" - הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין העתידים להיות מציקין לה. "עד דן" - הראהו בני דן עובדים עבודה זרה וכו' והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע (רש"י).

צריך לבאר מה התועלת שהתכוון בה הקב"ה להראותו מראה זה.

הרמב"ן כתב בזה דברים נפלאים וז"ל: וטעם המראה הזאת אשר הראהו, בעבור שהיתה הארץ מלאה כל טוב צבי לכל הארצות, ומאשר היה גלוי לפניו רוב האהבה שהיה משה רבינו אוהב את ישראל, שִׁמְחו בְּרָבוֹת הַטּוֹבָה בְּרָאוֹת עֵינָיו. אולם דבריו אינם תואמים למה שהביא רש"י מדברי חז"ל שהראהו גם את הפורעניות.

והספורנו (פסוק ד) כתב "הִרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ" למען תברכנה. ולדבריו אתי שפיר, שאכן התכוון להראות לו כל מאורעות הדורות העתידים לבוא, כדי שיראה כל דור ודור וטובותיו לצד חסרונותיו ויברכו את הברכה הראויה לו. ומשום טעם זה הראהו גם את מנהיגי כל דור ודור, כדי שיברך אותם ויתפלל עליהם שיצליחו במלאכתם להנהיג את ישראל. ולפי זה אפשר שלכן נקראו החכמים בשם 'משה' כדאיתא בגמרא כמה פעמים משה 'שפיר קאמרת', היינו כי משה רבנו השפיע מברכות קדשו לברך את חכמי הדורות ואצל עליהם מכוחו.

וב"אבני נזר" כתב, שעל ידי שראה משה רבנו את הארץ השפיע בה מקדושתו בכח ההבטה, ומכוח זה נתברכה הארץ שיהיה אורא דארץ ישראל מחכים, כדאיתא בגמ' (בבא בתרא קנח, ב).

ועיין ב"שם משמואל" (מועדים שמ"ע ושמ"ת שנה תרע"ו) שהראה לו הקב"ה למשה שני מראות כאחד, הראה לו בני דן עובדים עבודה זרה ואעפ"כ עומד מהם שופט אשר יעקב אע"ה כסבור עליו שהוא משיח, ובזה הראה לו שישאל אינם נעשים ח"ו אבודין לעולם, ואפילו ח"ו עובדים עבודה זרה עוד לא אבדה תקותם, כי השורש טוב וקיים לעולם ואם יכרת עוד יחליף, ו"מִרְיַת מַיִם יִפְרֹחַ וְעֶשֶׂה קָצִיר כְּמוֹ נֹטֵעַ" (איוב יד, ט).

(משחת שמן)

"וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה'" (דברים לד, ה).

בספר "איזהו מקומן" (מנחות ל, א) מביא זוה"ק דנפשו של משה חזרה לגופו והוא כתב את הפסוקים "וימת שם משה", וזהו מה שכתוב (תהלים יט, ח) "תִּזְכֹּר ה' תְּמִימָה", והיינו ע"י "מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ". וחידוש הוא לי הא כתוב "וַיִּכְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיָּתֵמוּ יָמֵי בְּכִי אֶבְל מֹשֶׁה" (דברים לד, ח), וא"כ לפי זה חזרה הנפש אחרי ל' יום מהקבורה.

והנה כיצא בזה ראיתי מובא מספר "עוד יוסף חי" עובדא מזמן רב שרירא גאון אשר אדם אחד זכה בירושה בספר תורה אשר כתבה עזרא הסופר ע"ה בידו ונתקנא בו מומר אחד על אשר יורש זה ויתר על סכום עצום ממון בגלל הספר תורה, והלך בצניעא ומחק אות מהספר בפרשה שיקראו באותה שבוע, וכשמצאו באמצע הקריאה את הפסול נפל אותו אדם למשכב, דאף אם יתקנו האות מ"מ כבר אין זה ספר של עזרא. ובאותו מוצאי שבת בא אביו בחלומו לבנו וא"ל דנפסק מן בית דין של מעלה שיבוא עזרא הסופר בעצמו ויתקן את הספר שכתב, וכן היה כאשר אמר האב, שראו הספר תורה מתוקן. חזינו דיש דבר כזה ומהני לתיקון הספר תורה. ועי' כתו' ק"ג, א בגהש"ס דרבינו הק' אחר פטירתו הי' בא לביתו ופטר הרבים בקידוש היום.

(שומר אמת - רבי מאיר שצ"גל)

"וַיִּמָּשֶׁה בֶּן מֶאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמָתוֹ לֹא כָּהֵתָה עֵינֹו וְלֹא נָס לִחְיָה" (דברים לד, ז).

למה הוזכרו דוקא שתי דוגמאות אלו, כדי להבליט את רעננותו?

שכן, כיום כשמנהיג עולה לגדולה הוא מתעלם ממעשי עוולה ומבליע דברי נבלה שנעשה על ידי מקורביו. אולם משה, למרות היותו מנהיג ורבו של ישראל, לא העלים עין משום דבר עוול, אלא מיד בראותו מעשה שלא כשורה השתדל בכל מרצו לְתַקְּנוֹ, אפילו אם התיקון יפגע במישהו או יגרום עלבון למישהו.

אצל משה רבינו נתקיים: "לא כהתה עינו" - לאמור: לא ניסה לעצום עין לבלי ראות את הנעשה, וגם "לא נס ליחור" הוא לא ניסה להבליע את המעשה הרע - לומר לך שבחו של משה...

(אמרי דעת - רבי יהודה מאיר שפירא מלובלין)

"וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים" (דברים לד, י).

לאחר פסוקי פטירתו של משה רעיא מהימנא מפרש הכתוב שבחו "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" וגו', ויש לדקדק, למה לא אמר "ולא היה בישראל" מהו שתפס לשון 'קימה', ומה בא להשמיענו בזה.

בספר "תכלת מרדכי", פירש על דרך שפירשו בספרי המוסר את מאמרו של נעים זמירות ישראל (תהלים כד, ג) "מִי יַעֲלֶה בְּהָר ה' וְיָמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קָדְשׁ", שבא להורות שלא יסתפק האדם הישראלי במה שזוכה להיות 'עולה' בהר ה', אלא עיקר המעלה הוא רק כאשר "יקום במקום קדשו", דהיינו שלא די כאשר עולה ומתעלה אם מיד לאחר מכן הוא חוזר ונופל, אלא העיקר הוא כאשר עומד ומתקיים במקום העליון, דהיינו שישאר איתן במצבו הנעלה וימשיך עמידתו במדרגה העליונה אשר זכה והשיג. ויש לומר שזהו השבח שהכתוב מעיד במדרגתו הנשגבה של משה רבנו ע"ה, שאם אכן בני ישראל זכו במשך שנות יציאתם ממצרים והליכתם במדבר להתגלות כבוד השכינה ולמדרגות נפלאות של קרבת ה', ומה עוד במעמד קבלת התורה כאשר דיבר עמהם פנים בפנים מתוך האש, ובאותה שעה נאמר עליהם (תהלים פב, ו) "אֲנִי אֶמְרָתִי אֱלֹקִים אַתֶּם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כָּלֶכֶם" (עבודה זרה ה, א), אבל הם לא החזיקו במעמדם הגבוה ולא התקיימו במעלתם, כי חבלו מעשיהם ועשו את העגל ככלה עלובה המזנה בתוך חופתה. אבל משה רבנו לא סר ולא ירד מעולם ממדרגה שעלה אליה, ועל זה מעיד עליו הכתוב "ולא קם וגו' עוד בישראל כמשה", שלא היה אחד בתקומה כמוהו, שהתקיים ועמד בקדושתו העליונה כל ימיו.

ועבודה זו היא תכלית עבודת ימים אלו, ימי ירח האיתנים. כי הרי במהלך ימים קדושים אלו זוכה כל אדם להתעלות, לטהר ולזכך את נפשו בעבודת התשובה ובעסק המצוות, אמנם דא עקא כי יצרו מתגבר עליו בכל יום להכשילו ולהורידו ממדרגתו, ומנסה בכל האופנים והנסיונות להפילו שלא יחזיק במה שזכה להשיג, וצריך האדם להתחזק בתוקף ולקרוא מלחמה כנגדו ולבקש עצות ותחבולות לנפשו איך להתקיים במדרגות העליונות ולעמוד בהם לאורך ימים.

ובספר "מנחת יצחק" על המועדים, מפרש על זה הענין את לשון הכתוב בתהלים (עו, ג) "וַיְהִי בְשָׁלֹם סוּכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן", כי בימי הרגלים היו עולים להיראות את פני ה' בבית המקדש וזוכים לשאוב רוח הקודש בשמחת בית השואבה, אמנם אם לאחר מכן בחזרו לביתו היה שב האיש לקדמותו ומפטיר כדאשתקד, בשכחו כליל את מעמדו הטוב ומדרגותיו הנעלים שזכה להם במשך הימים הקדושים, הרי נתגלה בזה שבאמת לא קנה את כל המדרגות בשלמות והמה עדיין חסרים מנפשו, וזהו כוונת המזמור "וַיְהִי בְשָׁלֹם סוּכּוֹ" מתי אפשר לומר שהשיג את מתנת החג בשלמות, "ומעונתו בציון" כאשר גם במעונו וביתו הוא ממשיך את קדושת ציון וירושלים, להיות באותה מדרגה נעלית של קדושה וטהרה כבהיותו לפני האלוקים.

(משחת שמן)

וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה (דברים לז, י).

וקשה דהיה לו לכתוב 'ולא יקום עוד נביא בישראל כמשה'. ויובן כי ידוע מעלת משה רבנו ע"ה מכל הנביאים (רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ז ה"ו), שכל הנביאים ז"ל בהגלות הקב"ה ית"ש עליהם נפלו על פניהם. דכתיב (יחזקאל א, כח; דניאל ח, יז) "ואנכי נפלתי על פני". אבל משה בהגלות הקב"ה עליו עמד דכתיב (דברים ה, כז) "וְאֵתָהּ פָּה עֲמַד עֲמָדִי", ולזה אמר "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", ר"ל שלא יוכל שום נביא לעמוד בהגלות הקב"ה עליו כמשה וק"ל.

(תורת אהרן - רבי אהרן בן שמעון)

לְכָל הָאֵתָהּ וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לִפְרָעָהּ וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אֶרֶצוֹ, וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל

(דברים לד, יא-יב).

תחילת התורה וסופה - אמונה

"ולכל המורא הגדול", זו מתן תורה (רמב"ן בשם הספרי).

הנה סיום התורה הוא בענין הנסים הגדולים שהיו ביציאת מצרים ובמדבר לעיני כל ישראל. ולדברי הספרי, נזכר גם מעמד הר סיני שהיה לעיני כל ישראל, שאז הכירו כולם בחוש באחדות ה' בעולם. וכמו שכתוב (ואתחנן ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו", וכמו שפירש רש"י שם, שהקב"ה קרע את הרקיעים העליונים וראו שהא' יחיד.

ונראה לבאר הטעם שסיימה התורה בהזכרת הנסים הגדולים, ובפרט במעמד הר סיני, על פי מה שכתבו המפרשים, שסוף התורה נעוץ בתחילתה וגם מגלה על תחילתה. ולכן הנסים הגדולים שנזכרו בסיום התורה, ובפרט מעמד הר סיני, מוכיחים על הבריאה שנכתבה בתחילת התורה, שהיא בריאת הטבע, שכולה היא מעשי הקב"ה לבדו. וכדברי הרמב"ן הידועים (סוף פרשת בא), שמתוך הנסים הגדולים והמפורסמים האלו, יודה כל אחד בנסים הנסתרים, וידע שהקב"ה הוא הבורא והמנהיג את כל העולם.

ויש לומר עוד, שסוף התורה גם מגלה על תחילתה באופן אחר. שכשם שהנסים נעשו בפרסום גדול, וראו כל ישראל בחוש את אמיתת הבורא, כן הוא באמת לענין האמונה בבריאת העולם, שכל אחד המתבונן קצת בנפלאות של הבריאה יכול לראות בברירות שיש בורא עולם, וכמו שכתוב "וּמִבְּשָׁרֵי אֲחֻזָּה אֱלֹהִים" (איוב יט, כו), ונמצא שגם בריאת העולם היא לעיני כל ישראל.

ובזמנינו מתגלית חכמת הקב"ה בבריאה הרבה יותר מבזמנים קדמונים, וקל יותר לקנות את האמונה בו יתברך. ויש לומר הטעם לזה, שהוא כעין מה שכתב מרן החפץ חיים זצ"ל (בספר שם עולם, בחתימת הספר), לענין כל הכלים שנתחדשו כמו הטלפון וכדומה, שהטעם להתפתחות זו מפני שבימים הקדמונים כשלמד אדם שיש עין רואה ואוזן שומעת היה מאמין בזה באמונה שלימה. אבל בזמנינו נחלשה האמונה,

ולזה המציא הקב"ה בטבע הבריאה שיראו הכל מציאות זו, שהכל נראה והכל נשמע. וכן הוא לענין נפלאות הבריאה, שהקב"ה גילה לנו נפלאות הבריאה, שהקב"ה גילה לנו נפלאות אלו בזמנינו, כדי לחזק את האמונה אצלנו.

נמצינו למדים שהאמונה בבורא עולם היא ברורה לעין כל, וכל הרוצה להתחזק בקנין אמונה חושית בו יתברך, יש לו רק להתבונן באותות ובמופתים של יציאת מצרים ושל מתן תורה, ולהתעורר מהחכמה הנפלאה של הבריאה, ובלימוד הספרים העוסקים בזה, כגון שער הבחינה בספר חובות הלבבות. ועל ידי זה ישריש בלבו האמונה שאין עוד מלבדו, ויבוא לקבל עול מלכותו יתברך קבלה נאמנה, לטוב לו בזה וכבא.

(עץ החיים)

וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה (דברים לד, יב).

עבודת האדם הוא בחטיפה

איתא בירושלמי (תענית פ"ד הלכה ה): ביקש הקב"ה לחוטפן (הלוחות) מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו וזהו "ולכל היד החזקה".

לכאורה הדברים נראים כמדרש פליאה, וגם אין מובן מה בא זה ללמדינו?

אמנם אם כי איני יודע מה היה עבודת האדם קודם חטא העגל כשהיו במדריגה של "אני אֲמַרְתִּי אֱלֹקִים אֲתָם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כָּלְכֶם" (תהלים פב, ו), והיה להם חירות מן המלאך המות (שמות רבה לב, א) [והרי אמרו ז"ל (ב"ב טז, א) הוא מלאך המות הוא יצר הרע], אבל אחר חטא העגל כל עבודתינו צריך להיות בחטיפה. וזהו מעלת הזריזות שהכל בחטיפה, וזה יסוד גדול בכל עבודת האדם. וזה הביאור בהירושלמי שגברה ידו של משה וכו', שמשה רבינו רצה ללמדינו בזה שמעכשו עבודתינו שיהיה הכל בחטיפה.

זכורני כאשר הייתי נוכח בהחתונה של הג' הר' חיים שמואלביץ זצ"ל וכל הרבנים היו יושבים בראש השולחן, היו משלחין המגשים והעוגות אל ראש השולחן, וכמה בחורים חטפו העוגות קודם שהגיע לשם. פתאום נעמד חותנו הג' הר' אליעזר יהודה פינקל זצ"ל על השולחן לדבר, וסברו כולם שהולך לומר מוסר בוער כאש על התנהגות הבחורים, אך הוא אמר, זהו עבודת האדם בעוה"ז לחטוף, כדאמרו במסכת עירובין (נד, א) 'א"ל שמואל לרב יהודה שינא חטוף ואכול וחטוף ואישתי דעלמא דאזלינן מיניה כבי הילולא דמי' [פירש רש"י, היום ישנו ולמחר איננו, דומה לחופה שהולכת מהר]. (נועם המוסר - רבי נתן מאיר וואכטפויגל)

וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל (דברים לד, יב).

שבירת הלוחות - ההכנה הראויה לקבלת התורה

"לעיני כל ישראל", שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר "וְאֶשְׁכַּרְם לְעֵינֵיכֶם" (עקב ט, יז), והסכימה דעת הקב"ה לדעחו, שנאמר 'אשר שברת' (כי תשא לד, א), יישר כחך ששברת (רש"י).

הנה התורה מסיימת בכמה דברים גדולים ונוראים שעשה משה רבינו, והדבר האחרון הכתוב בתורה הוא מה ששבר את הלוחות, והדבר צריך ביאור איזה דבר גדול היה בזה. ועוד יש להעיר שהרי אין מסיימן אלא בדבר טוב, ואילו שבירת הלוחות היא ענין של פורענות, והיא אחת מן הסיבות לתענית שבעה עשר בתמוז, ואם כן צ"ב מדוע סיימה התורה בדבר של פורענות.

אבל באמת שבירת הלוחות היתה דבר גדול מאוד, לפי שעל ידה הציל משה רבינו את כלל ישראל. וכמו שכתב רש"י בפרשת כי תשא (לד, א), 'משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות, מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע, עמד שושבינה וקרע כתובתה, אמר, אם יאמר המלך להורגה, אומר לו עדיין אינה אשתך' וכו'. הרי ששבירת הלוחות היתה כמו קריעת הכתובה, שהיתה מורה על החיבור שהיה בין הקב"ה וישראל. וכיון שנתפרדה החבילה, לא נענשו כלל ישראל כל כך. נמצא שבשבירת הלוחות עשה משה רבינו דבר גדול להציל את ישראל, וכמו שאר האותות והמופתים שעשה למען הצלת ישראל.

ולפי זה יש לקשר סוף התורה לתחילתה. שבפשוט היה נראה כאילו התורה פתחה וסיימה בדברים הפוכים, שהרי התורה מתחילה בענין בריאת שמים וארץ, שזהו "בנין", ומסתיימת בענין שבירת הלוחות, שנראה כמו "חורבן". אבל לפי מה שנתבאר, גם שבירת הלוחות היתה בנין, שהיא הביאה להצלת כלל ישראל. והוא על דרך מה שאמרו חז"ל (מגילה לא, ב) 'סתירת זקנים בנין'.

ונראה להוסיף עוד בעומק דברי רש"י הנ"ל, שדימה את שבירת הלוחות לקריעת הכתובה. ובהקדם נבאר את מהות האסון הגדול של שבירת הלוחות, שמחמתו מתענים לדורי דורות.

הנה על הלוחות הראשונות כתיב (כי תשא לב, טז), "מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹקִים הוּא", והיינו שעצם הלוחות וגם הכתב שעל הלוחות היו מעשה הקב"ה. ולכן באמת הלוחות שייכים לעולם הרוחני ומקומם הוא בשמים, וכמש"כ בספר "דרך ה'" (חלק ד' פרק ו' אות י"ג) שגדר של 'עולם' הוא, שכל הנמצאים בו יש להם שייכות זה לזה.

אולם לאחר שקיבלו ישראל את התורה ופסקה זוהמתן, כמבואר בחז"ל (שבת קמו, א), התגבר כח נשמתם ונזדכך גופם, וכן נזדכך כל העולם, עד שהגיעו למדריגה גבוהה כל כך, שהיו ראויים לקבל את הלוחות שהן מעולם רוחני. ולכן נתן הקב"ה למשה את הלוחות השייכים לעולם הרוחני, להורידם לעולם הגשמי.

ומבואר בספרים שענין הורדת הלוחות היה להביא השראת השכינה לעולם, שהרי אין הקב"ה נפרד מן התורה, ואם הלוחות כאן, הקב"ה כאן. והיה מחבר בזה את העליונים והתחתונים חיבור גדול, עד שיתקדש העולם הגשמי בקדושה גדולה, מקדושה השייכת לעולם הרוחני. ואם היו זוכים לזה, לא היתה התורה משתכחת כלל, וכמו שאמרו חז"ל (עירובין נד, א), "אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל", וכמבואר בספרים שהשכחה באה מכח הגשמיות. ומטעם זה מצינו שהלוחות ושברי הלוחות

היו מונחים בארון שבקודש הקדשים, שהוא מקום חיבור עליונים ותחתונים.

אולם כשחטאו כלל ישראל בעגל חזרה זוהמתם, ואיבדו את מעלתם הרוחנית, ועל ידי ירידה זו חזרה העולם להתגשם, עד כדי שהלוחות הרוחניים לא היו שייכים לעולם מגושם כזה, וממילא הוצרך משה רבינו לשבור את הלוחות. ולכן מתענים בשבעה עשר בתמוז - על אבידת מעלות אלו של חיבור ודביקות, שנעשתה בשבירת הלוחות. כי מאחר שנשתברו הלוחות הראשונות, לא זכו עוד למדריגות אלו של השראת השכינה, ואבידה זו היתה אבידה לדורות.

ועל פי זה נראה לבאר את גדלות מעשה משה רבינו במה ששיבר את הלוחות. והוא על דרך מה שאמר מו"ר המשגיח רבי דוד קראנגלאס זצ"ל לבאר דברי חז"ל (מובא ברש"י קידושין לא, ב), שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד. ומאמר זה נראה כתמוה, שכילה הקב"ה חמתו בשריפת העצים והאבנים של בית המקדש, וכאילו הקב"ה התנהג ח"ו כבשר ודם שבשעת רוגזו הוא משבר עצים ואבנים בחמתו, ועל ידי זה נח רוגזו. וגם צ"ב האיך נח מרוגזו על ידי זה.

ואמר לבאר הענין, שבזמן שביט המקדש היה קיים והקב"ה השרה שכינתו בישראל, היתה עליהם תביעה גדולה כשחטאו, וממילא נתחייבו בעונש גדול יותר. אבל משחרב המקדש ונסתלקה השכינה, לא היתה התביעה גדולה כל כך, וממילא נחלש חרון האף על מעשיהם. וזהו מה שאמרו חז"ל שכילה הקב"ה את חמתו בעצים ואבנים, ר"ל שהחריב את בית המקדש כדי להצילם מכליה.

ועל פי דבריו י"ל שכן היה ענין שבירת הלוחות, שהרי כבר נתבאר מעלת הלוחות הראשונות, שהיו מחברים העליונים והתחתונים, ועל ידם היו כלל ישראל מתחברים להקב"ה כחתן וכלה, וכאילו הם עומדים לפני המלך, וממילא היתה תביעה גדולה עליהם במה שחטאו בעגל. ולכן שיבר משה רבינו את הלוחות, וניתק את חיבורם זה להקב"ה, וכמו שכתב רש"י שקרע את הכתובה. וכיון שאבדו חיבור זה, לא היתה התביעה עליהם חזקה כל כך, וניצלו מהעונש החמור שהגיע להם.

וכן איתא בגמרא (שבת פז, א) שמשוה רבינו עשה ק"ו, 'ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו' [והיינו שקדושת מצות פסח אינה סובלת טומאת בן נכר], התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה'. והיינו שמשוה רבינו הבין שמכיון שחטאו אינם יכולים לקבל את הלוחות השייכים לעולם העליון, כי לזה צריכים להיות ראויים ומוכשרים, וכיון שחטאו ישראל בעגל, לא היו מוכנים לתורה. נמצא שמצד אחד היתה שבירת הלוחות דבר רע מאד לישראל, שבזה אבדו הרבה מהשראת השכינה, אבל מצד אחר היה דבר טוב מאד, שאם לא כן היו הם עצמם ח"ו נענשים עונש נורא.

ונמצינו למידים מענין שבירת הלוחות, את גודל האחריות המוטלת על מי שבא להתדבק בהקב"ה ובתורתו. שכל הקרוב יותר לתורה עליו להתנהג כראוי לפי התקרבותו

להקב"ה, ולהכין את עצמו הכנה ראויה, ולהכשיר עצמו בארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, ביראת שמים ובמדות טובות. ורק בזה יוכל לזכות להיות ראוי לקנות את התורה.

(עץ החיים)

"וְלֹכַל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלֹכַל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל"
(דברים לד, יב).

וסמין ליה "בראשית". יובן לפרש על פי מה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ד ה"ה) "ולכל היד החזקה" שקבל משה רבנו את התורה בלוחות בידיו. גם נקדים מה שכתוב (ירמיהו לג, כה) "אִם לֹא כִּרְיָתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי". ובזה יובן "ולכל היד החזקה" שהיא התורה אשר הוריד משה, וזהו "אשר עשה משה", ר"ל עשה יד חזקה ופועל שלקח התורה והביא לעיני כל ישראל, הטעם משום "פְּרָאשִׁית פָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם" וכו'. משום בריאת העולם צריך לקיימה, ואם לא נתן התורה לא נתקיימו שמים וארץ. וזהו משום ש"בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", "ואם לא בריתי" וגו'. וזהו הסמיכות "לעיני כל ישראל", שנתחזק עם המלאכים ולקח את התורה, משום "בראשית ברא" שתברא העולם ותתקיים ודו"ק.

(תורת אהרן - רבי אהרן בן שמעון)

"וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה וְגו' לְכָל הָאֲתָת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת וְגו' וְלֹכַל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלֹכַל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל"
(דברים לד, י-יב).

הנה יש להעיר על הדרשה שהביא רש"י ז"ל על "לעיני כל ישראל", שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, וכי למה דרשו בסיום התורה דבר שהוא לכאורה גנותן של ישראל שהוצרך משה לשבור את הלוחות בעבור חטאם. ועוד דיוק, מהי נשיאות הלב שהיה למשה רבינו ע"ה בשבירת הלוחות.

אבל באמת חד מתורץ בחבירו, שהרי הורנו חז"ל (ע"ז ד, ב) לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה אלא להורות תשובה לדורות, א"כ אדרבה משום שהיו דור דעה וזכו למה שלא זכו דורות לפנייהם ולאחריהם "לכל היד החזקה" לקבל התורה מידו של הקב"ה "ולכל המורא הגדול" נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא, משום כך היו הם הראויים להראות לדורות כח הגדול של התשובה, שלמרות עוצם גדולתם נכשלו ובכל זאת נתקבלו בתשובה שלימה, וא"כ לאמתו של דבר אין בשבירת הלוחות כל גנאי לישראל, אדרבה יש בזה משום הוכחה לרום מעלתם להורות התשובה לדורות, וזה היה גם נשיאה הלב של משה לשבור הלוחות ולהראות גדולת עם ישראל שהם נקיים וטהורים מכל חטא.

(תורת מהר"ץ - רבי יוסף צבי דושנסקי)

י"ח בתשרי ה'תקס"ג: הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל

רבי אריה לייב איש הורוויץ האבד"ק סטניסלאב, ובן גיסו רבי נפתלי זצ"ל האבד"ק ראפשיץ, ועוד. שם יצא טבעו בעולם לגאון אדיר, אשר לחריפותו ועומק שכלו אין חקר לתבונתו, וגדולי הדור הריצו אליו שאלותיהם וייחלו על הכרעתו להלכה.

בספר "ויגד יעקב" כתב שמעתי ענין נחמד שמרן החתם סופר ז"ל בבואו לבקר את הגאון הנורא הר"ר משולם מטיסמיניץ ז"ל וחשב בדעתו אולי על גאון כזה ראוי לברך ברכה [חכם הרזים] ובבואו לחצרות קדשו פיו פתח בחכמה ואמר רבינו יש לי קושיא על הרמב"ם שהשמיט הך מימרא דעל חכם הרזים צריך לברך ברוך אתה ה' א' מלך העולם חכם הרזים ובירך בשם ומלכות דרך סיפור ולימוד. והשיב לו הגאון הנ"ל תוך כדי דיבור, כי הרמב"ם לא הביא רק הלכה שנוהג עתה או אפילו לעתיד, אבל בזה כעת אין לנו חכם כזה, ולעתיד לבא כתיב "ומלאה הארץ דעה" ואין מקום לברכה זו. ונענה החתם סופר ז"ע דבזה נתיישב לו עוד רמב"ם דקשה שהשמיט דמרחיקין אילן סרק מהעיר חמשים אמה אבל לפי הנ"ל אתי שפיר דהלכה זו דוקא בארץ ישראל ובזמן שישראל שרויין על אדמתן ולעתיד עתידין כל אילני סרק שיטענו פירות ודפח"ח וש"י עכ"ל.

ביום א' של חג הסוכות, שנת תקס"ג, בעת אמירת ההלל וארבע מינים בידו, נתעלף והביאוהו אל ביתו וחלה את חליו. וארבעה ימים שכב על מטתו בעינים סגורות ושפתותיו נעות, כי חזר אז על תלמודו, בעת שהוא היה אחד מתלמידיו שבמדינת פולין בעיר ווין, ובשומעו כי רבו הגאבד"ק פרעשבורג חולה נסע שמה לבקרו, וכאשר פתח את הדלת, אז פתח רבנו משולם את עיניו, ושאל אותו, האם יזכור את הפלפול אשר אמר לו ביום פלוני, והשיב כי כן. עוד יזכור אותו, וצוה לו לחזור לפניו ואחרי אשר גמר דבריו, אמר רבנו לכל האנשים הנצבים, כי לא חסר לו מלימודו רק הפלפול הזה, ויברך את בני ביתו ואת כל העם, וסגר את עיניו ויצאה נשמתו, ונח נפשיה בשנת תקס"ג.

החתם סופר הספידו ואמר עליו (מובא בדרשת חתם סופר) "הגאון הגדול המפורסם, מוהר"ר משולם איגרא זצ"ל, שהי' אב"ד ור"מ בק' פרעשבורג, שהיו שני זרועותיו כשני ספרי תורה, עין ראתה ותעידה, אשר ממש אי אפשר לשער, גודל הבקיאות ומהירות החריפות אשר חוברו יחדיו. לא יאומן כי יסופר..." חיבוריו שיצאו לאחר מותו "שו"ת רבי משולם איגרא" וספר "איגרא רמה".

(גדולי הדורות-הרב יחיאל שטרן)

להגאון הנשר הגדול בעל הכנפים, מופת הדור, שבחו מלספר חדול. אביר הרועים, רכב ישראל ופרשיו, הגאון האמתי רשכבה"ג, שר התורה, נהירין ל" שבילין דאורייתא כאור בהיר, אור העולם, אספקלריא המאירה, מנורה הטהורה, צבי עטרת תפארת ישראל, אתו המדע וחכמה על אמתתו להקיימה'. (כך כתב עליו

רבי חיים טשערנוביץ בראש ספרו "סדורו של שבת" ח"ב תשובה ב').

נולד בעיר בוטשאטש לאביו רבי שמעון. גאונותו ניכר בו בהיותו ילד. ומספרים שבהיותו בן עשר שנים, דרש בבית הכנסת דק' בראדי, לפני גדולי חכמי הקלויז, וגם הגאון רבי יצחק הלוי איש הורוויץ ז"ל, בא לשמוע הדרשה, והיה מתווכח עמו בשעת הדרשה ולא יכול לו, ובבואו לביתו הוכיחתו אשתו הרבנית, על אשר השפיל כבודו להתווכח עם ילד קטן בפני קהל ועדה, וענה לה, הילד הקטן דרש דרוש נפלא כאחד הגאונים המובהקים שבדור, וכבר אמרו חז"ל: 'אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו', והניח ידו על ראש בתו הילדה שעמדה אצלו וברכה שתזכה להנשא לגברא רבה דכוותיה. וברכתו נתקיימה בה לאחר זמן, כי נתגלגל הדבר ותהי' לו לאשה בזווג שני, בזווג ראשון היה רבינו, חתן הגביר הקצין ר' שמואל ביק ז"ל מבראדי, אבל להיות קדוש מבטן אמו, והי' פרוש מכל עניני עוה"ז ומיום עמדו על דעתו לא שח שיחה בטלה, ולא הלך ד' אמות בלא תורה, מעודו לא אכל לשובע נפשו, רק פעם אחת ביום כדי להחיות את נפשו, ולא היה יושן במטה רק בליל שבת, ובכל יום ויום טבל במקוה כשרה, ואשתו הגבירה לא הפיקה רצון מזה, בעבור זה הזמינה אותו לדין ודרשה ממנו גט כריתות. הביד"צ השתוממו ואמרו לה, הלא הוא ספר תורה ממש ואת תרצה להפרד ממנו? והשיבה: אמת שהוא ספר תורה, וכי יכולין לדור עם ספר תורה במדור אחד, ובכן נתן לה גט. ואחריה לקח לו את בת רבי יצחק הלוי איש הורוויץ ז"ל.

רבי ישעיה פיק בעל "מסורת הש"ס" סיפר מענין הגירושין שלימים הגיע אליו תשובה מרבי משולם איגרא לרבי ישעיה פיק חתום בשם "משולם איגרא" - כשתשובתו הפליאה את רבי ישעיה פיק ניסה לברר מי הוא צעיר גאון זה, ופגש באותו גביר וסיפר לו שקיבל תשובה מצעיר לימים שגאונותו מפליאתו - אותו גביר מיד התעלף. לכשעוררו אותו שאלו על פשר התרגשותו. אמר 'חתן זה היה בביתי וגרשתי', אמר לו רבי ישעיה פיק, אם כך 'תשוב ותתעלף'.

בהיותו בן שבע עשרה שנה נתקבל לרב אבד"ק טיסמיניץ, שהיתה אז קהלה גדולה, מלאה חכמים וסופרים, ושם הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה, ומהם הגאונים המפורסמים, רבי יעקב מליסא בעמח"ס "חוות דעת" וכו', ובן גיסו